

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

MEVLÂNA MÜZESİ nr. 01177' deki MESNEVÎ'NİN 3.CİLT 1427- 2416
BEYİTLERİNİN TASHİHİ

Arife KÜÇÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ali TEMİZEL

Konya-2023

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MESNEVÎNİN NEŞRE HAZIRLANAN FARŞÇA NÜSHASI.....	8
1.1.Nüsha Tavsifi.....	8
1.2.Çalışılan Üçüncü Cilt Hakkında Bilgi	8
1.3.Farşça Metin Neşre Hazırlanırken İzlenen Yöntem	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. MESNEVÎ'NİN KARŞILAŞTIRMALI FARŞÇA METNİ.....	11
2.1.Hazırlanan Metnin Değerlendirilmesi.....	68
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA	72
EKLER.....	73

ÖN SÖZ

Mevlâna'nın Mesnevîsi bilim ve kültür dünyasında evrensel bir boyut kazanması sebebiyle Mesnevî ile ilgili şerh, özet ve tercüme gibi çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaları anlamak, öğrenmek ve anlatmak isteyenler vasıtasıyla bunların birçok istinsahı yapılmıştır. Bu değerli eserin, çoğaltılarak günümüze kadar gelen nüshaları arasında bazı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışma bu farklılıkların bir kısmını göstermek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu çalışmada Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, nr.01177'de kayıtlı bulunan hicri 723 tarihli Mesnevî'nin Farsça metninin 3.cildinin 1427-2416 beyitleri arasının tashihi yapılmıştır. Bu tashih yapılırken Reynold Alleyne Nicholson (The Mathnawi of Jalaluddin Rumî, I-VI, London, 1925-1940)'un neşri ile Adnan Karaismailoğlu ve Derya Örs tarafından hazırlanan (Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Mesnevî-i Ma'nevî (Farsça), c.2 (3-4 Defter), 2007, Akçağ Yayınları, Ankara) neşirler karşılaştırıldı ve bunlardan yararlandı.

Mesnevî'nin çoğaltılarak günümüze kadar gelen nüshaları arasında zamanla dil ve üslup bakımından farklılıklar oluşmuştur. Oluşan farklılıklar günümüzde modern Farsçada oluşan kurallara göre düzeltilmekle beraber, çalışmamızda yararlanılan eserler dikkate alınmıştır. Karşılaştırma yaparken bu iki neşrin kullanılma sebebi ise Reynold Alleyne Nicholson neşrinin XX. yüzyılın başlarında ve Adnan Karaismailoğlu -Derya Örs tarafından hazırlanan neşrin de XXI. yüzyılın başlarında yapılmış olmasıdır. Böylece bir yüzyıl içerisinde yapılan iki çalışmadaki farklılıkları da görme fırsatı olmuştur.

Çalışmaya esas olan Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, nr.01177'de kayıtlı bulunan hicri 723 tarihli Mesnevî'nin Farsça metni üzerinde bundan önce de bazı çalışmalar yapılmıştır. Bugüne kadar Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, nr.01177'de kayıtlı bulunan hicri 723 tarihli Mesnevî'nin Farsça metni üzerinde Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsünde ve Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılmış ve yapılmakta olan akademik çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

Ebu Bekir Hira, 1. cilt 1-1399 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi yapmıştır.

Emre Gürbüz, 1. cilt 1400-2394 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi henüz kabul edilmemiştir.

Merve Aksan, 1. cilt 2395-3186 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi yapmaktadır.

Reyhan Kuyumcu, 1. cilt 3187-4005 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi hazırlamaktadır.

İlknur Ögüt, 2. cilt 1-906 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi yapmıştır.

Sümeyye Güldenoğlu, 2. cilt 907-1730 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi yapmıştır.

Ayşenur Diriöz, 2. cilt 2433-3349 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi yapmıştır.

Kübra Bulak Dener, 2. cilt 3350-3769 ve 3. cilt 1-376 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi yapmıştır.

Semanur Arslan, 3. cilt 377-1426 beyitler arasında Yüksek Lisans tezi yapmıştır.

Zeliha Betül Canhisar, 3. Cilt 2417-3410 beyitler arası, Yüksek Lisans teszi devam etmektedir.

Bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Girişte, Mevlâna (1207-1273), Reynold Alleyne Nicholson (1868-1945), Adnan Karaismailoğlu (1957-) ve Derya Örs (1966-) ’ün hayatları ve eserleri hakkında özet bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, “Mesnevî’nin Neşre Hazırlanan Farsça Nüshası” başlığı altında; nüsha tavsifi ve metnin neşre hazırlanmasında izlenen yöntem hakkında bilgi verildi.

İkinci bölümde, Mesnevî’nin Karşılaştırmalı Farsça Metni verildi ve hazırlanan metnin değerlendirilmesi yapıldı.

Bu çalışmada karşılaştırma yapılırken ortaya çıkan farklılıklar dipnotlarda Nicholson “N” harfi ve Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs “K” harfi ile yazıldı. Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, nr.01177'de kayıtlı olan ve üzerinde çalışılan nüsha “M” harfi ile ve bu nüshanın haşiyesinde yer alan bilgi ve ilaveler “(M)” işaretiyle gösterilmiştir.

Titizlikle çalışılmasına rağmen elbette gözden kaçabilecek noktalar olabileceği hususunu değerli okuyucunun dikkatine sunarız.

Ayrıca çalışılan bölümlerin M nüshasından çekilen fotoğraflarından birkaçı, tanıtım amacıyla bu çalışmanın sonunda ek olarak sunulmuştur.

Çalışmamın her aşamasında bana yardımını esirgemeyen, çalışma boyunca engin tecrübelerinden faydalandığım, birikimiyle çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan ve her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyduğum kıymetli Hocam Prof. Dr. Ali TEMİZEL’e sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

Arife KÜÇÜK

Konya-2023

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arife KÜÇÜK
	Numarası	207201001005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları / Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali TEMİZEL
Tezin Adı	Türkçe Adı Mevlânâ Müzesi nr. 01177' deki Mesnevî'nin 3.Cilt 1427-2416 Beyitlerinin Tashihi	

ÖZET

Günümüze kadar birçok esere ışık tutmuş ve dünya çapında önemli eserler arasında sayılan Mevlânâ'nın Mesnevîsi, farklı dillere çevrilerek hakkında birçok bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Günümüzde halen etkisini kaybetmeden önemli eserler arasında gösterilmektedir.

Bu çalışma hazırlanırken Konya Mevlânâ Müzesi Ktp. İhtisas, nr. 1177'de yer alan Mesnevînin orijinal Farsça el yazması nüshasının 1. Cilt 3. Defterinin 1427-2416. beyitler arası tashihi yapıldı. Daha sonra ise Reynold Alleyne Nicholson'ın 1925 tarihinde basılan The Mathnawi Of Jalaluddin Rumi adlı neşri ve Adnan Karaismailoğlu ve Derya Örs tarafından 2007 yılında hazırlanan Mevlânâ Celaleddin Muhammed Mesnevî -i Ma'nevi adlı neşriyle karşılaştırılması yapılmıştır.

Mesnevî'nin çoğaltılarak günümüze kadar gelen nüshaları arasında zamanla dil ve üslup bakımından farklılıklar oluşmuştur. Karşılaştırma yaparken bu iki neşrin kullanılma sebebi ise Reynold Alleyne Nicholson neşrinin XX. yüzyılın başlarında ve Adnan Karaismailoğlu- Derya Örs tarafından hazırlanan neşrin de XXI. yüzyılın başlarında yapılmış olmasıdır.

Son olarak, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, nr.01177'de kayıtlı bulunan hicri 723 tarihli Mesnevî'nin Farsça metninin 1. Cilt 3. Defterinin 1427-2416 beyitleri arasının tashihi yapılmıştır. Bu çalışma yapılırken, Reynold A. Nicholson tarafından hazırlanan The Mathnawi of Jalaluddin Rumi isimli neşrin ve Adnan Karaismailoğlu ve Derya Örs tarafından hazırlanan Mevlâna Celaleddin Muhammed Mesnevi-i Manevi isimli neşrin karşılaştırması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mesnevî, Mevlânâ, Karaismailoğlu, Örs, Nicholson, Tashih

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arife KÜÇÜK
	Numarası	207201001005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları / Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali TEMİZEL
	Tezin İngilizce Adı	Mevlâna Museum nr. Revision of verses 1427-2416 of the 3rd Volume of the Mesnevi in 01177

ABSTRACT

Mevlana's Mesnevi, which has shed light on many works until today and is considered one of the important works around the world, has been translated into different languages and many scientific studies have been conducted about it. Today, it is still considered one of the important works without losing its influence.

While this study was being prepared, Konya Mevlânâ Museum Ktp. Specialization, no 1427-2416 of the 3rd book of Volume 1 of the original Persian manuscript of the masnavi in 1177. Correction was made between couplets. Then, comparisons were made with Reynold

Alleyne Nicholson's publication The Mathnawi Of Jalaluddin Rumi, which was published in

1925, and with the publication named The Masnavi-i Ma'navi of Mevlânâ Jelâlu'd-dîn Muhammed, which was prepared by Adnan Karaismailoğlu and Derya Örs in 2007.

Over time, there have been differences in language and style among the copies of the Masnavi that have been reproduced and survived until today. The reason why these two publications are used when comparing is. At the beginning of the XX. century, the publication prepared by Adnan Karaismailoğlu. Also, Derya Örs prepared publication the XXI. was made at the beginning of the century.

Finally, the 1427-2416 couplets of the 3rd book of Volume 1 of the Persian text of the Mathnawi dated 723 AH, which is registered in the Mevlâna Museum Library, nr.01177, has been corrected. While doing this study, the work named The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi prepared by Reynold A. Nicholson and the work named Mevlâna Celaleddin Muhammed Mesnevi-i Ma'navi prepared by Adnan Karaismailoğlu and Derya Örs were corrected and compared.

Key Words: Masnavi, Mevlânâ, Karaismailoğlu, Örs, Nicholson, Correction comparison

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geen eser
a.g.m	Adı geçen makale
b.	Bin (ođul)
C	Cilt
ev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
Ktp.	Kütüphane
nr.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı

GİRİŞ

Mevlâna ve Eserleri

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, 1207 senesinde, bugün Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Belh şehrinde dünyaya geldi. Bu şehir, o zamanlar Horasan bölgesinin önemli merkezlerinden biri idi. Asıl ismi Celâleddin Muhammed'dir. "Efendimiz" mânâsına gelen Mevlâna ise eskiden, büyük zatlara ve âlimlere verilen bir saygı ünvanıdır.¹

Babası Sultânü'l-ulemâ Muhammed Bahaeddin Veled, onun babası Hüseyin-i Hatîbî, onun babası Mahmud, onun babası Mevlûd, onun babası Sabit, onun babası Museyyeb, onun babası Mutahhar, onun babası Abdurrahman, onun babası da Hazret-i Mevlâna, Hazret-i Ebubekr'in onbirinci torunudur.² Mevlâna'nın annesi Mi'mine Hatun, Belh emiri Rükneddin'in kızıdır. Soyu 14. Göbekten Hz. Hüseyin'e dayandığı bilinmektedir.³

Muhammed Celâleddin Mevlâna'nın birçok lakabı vardır. "Mullâ (mollâ- monla)" unvanı azda olsa kullanılmıştır. "İlimle çok dolu olan" anlamı vardır.⁴ "Rumî-Konevî" unvanı Anadolu'ya gelip uzun yıllar Konya'da yaşamasından dolayı verilmiştir. "Belhî" unvanını Mevlânâ, Mesnevînin girişinde adını Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî diye kaydetmiştir.⁵

Bahaeddin Veled ailesini ve müridlerini yanına alarak Belh'ten Hicaz'a gitmek için ayrılır. Hicaz'a giderken, önemli ilim ve kültür merkezleri olan Nişabur ve Bağdat'a uğrar. Mevlâna'nın yolu Nişabur'da Ferîdüddîn Attar ile kesişir.

Mevlâna'ya Esrarnâme adlı eserini hediye eder.⁶ Babasına da "Çok zaman geçmeyecek ki, bu senin oğlun âlemin yüreği yanıklarının yüreklerine ateş salacaktır," der. İzledikleri yol haritası Nişabur, Bağdat, Hicaz, Kudüs, Şam, Halep, Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri, Niğde ve Larendere'dir.

Bahaeddîn Veled Karaman'da 1225 yılında henüz 17 yaşında olan Mevlâna'yı kafilenin üyelerinden olan Semerkantlı Lala Şerefeddîn'in kızı Gevher Hatun'la evlendirir ve

¹ Yakup Şafak, *Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî Bütün Eserleri-Seçmeler*, Konya, 2013, Karatay Belediyesi Kültür Yayını, s.13.

² Tahirü'l-Mevlevî, *Mesnevî Dibacesi ve İlk 18 Beyitin Şerhi* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2008), s. 43.

³ Ayten Lermioğlu, *Mevlâna Celâleddin Rumî*, V. U. M. K., Konya, 1982, s.174.

⁴ Adnan Karaismailoğlu, *Mevlâna ve Kültürümüz*, Konya, 2005, Konya Valiliği, s.35.

⁵ İsmet Kayaoğlu, *Mevlâna ve Mevlevilik*, Konya, 2002, s.1.

⁶ Ahmet Güzel, *Aşkın Simurgu*, Konya, 2010, s.43.

bu evliliğin akabinde 1226'da Sultan Veled, sonrasında da Alaeddin Çelebi dünyaya gelir. Bahaeddîn Veled Selçuklu devlet hükümdarının davetiyle Konya'ya yerleşir. Ardından Konya'da Altınapa (Altun-aba/Altunpâ) Medresesi'nde iki yıl müderrislik yaptıktan sonra 18 Rebîülâhir 6 (23 Şubat 1231) tarihinde vefat eder. Bu üzücü olayın ardından Bahaeddîn Veled'in müritleri Mevlâna'nın etrafında toplanır. Gerçek bir ilim adamı olmuş olan Mevlâna, dersler ve vaazlar vermeye başlar.

Mevlâna'nın Şems ile karşılaşması Kasım 1244'te gerçekleşir. Bu vuslatın ardından Mevlâna neredeyse tüm zamanını Şems'le sohbet ederek geçirir. Bu durum Mevlâna'nın müritlerini üzer ve Şems'e buğuz etmelerine sebep olur. Ancak bu muhabbet çok fazla sürmez. Şems 1247-1248 yılı içerisinde ortadan kaybolur. Bu kayboluşun ardından Mevlâna Şems'i arar ama bulamaz ve uzun yıllar inzivaya çekilmesine sebep olur.

Bu dünyada bir daha görüşmemek üzere Şems'ten ayrılan Mevlâna, Selâhaddin Zerkûb adlı okuma yazması dahi olmayan bir kuyumcuyu, sonrasında da Mesnevî'nin kâtibi olan Çelebi Hüsâmeddin'i Şems'in yerine koyarak kendine hemhâl edinmiş; dünyaca tanınan eserlerini edebiyatımıza ve fikir dünyamıza kazandırmıştır. Bu dönemlerinde, "*Hamdım, Piştim, Yandım*" (Hâm bûdem, Pohte şodem, Sûhtem) diyerek çoğunu halk tabakasından seçtiği öğrencilerine, olgunlaşıp pişmeyi ve sonunda da ilâhi aşk ile yanmayı öğretmeye başlamıştır.⁷

Hayatını "*Hamdım, piştim, yandım*" diyerek kendi kelamıyla özetleyen Mevlâna, 5 Cemaziyelahir 672/17 Aralık 1273' te fani dünyaya gözlerini kapar. Mevlâna'nın vasiyeti üzerine cenaze namazını kıldırarak olan Sadreddîn Konevî'nin fenalaşması sebebiyle Kadı Sirâceddîn namazı kıldırılmış ve büyük bir kalabalıkla defnedilmiştir.⁸

Mevlâna'nın yazmış olduğu eserler aşağıdaki gibidir:

- Dîvân-ı Kebîr
- Mesnevî
- Fîhî Mâ Fîh
- Mecâlis-i Seb'â
- Mektûbât

⁷ Nuri Şimşekler, *Mevlâna Şiiriyle Gönle Yolculuk Kandil Oldum Doğudan Batıya*, Konya: S.Ü. Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2013, s. 16.

⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Celâleddîn Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999, s. 129.

Reynold Alleyne Nicholson ve Eserleri

Hem İslam edebiyatı hem de Sufizm konusunda Avrupa'nın önde gelen bilginleri başında gelen Reynold Alleyne Nicholson, 1866 yılında kuzey İngiltere'de yer alan Yorkshire'de dünyaya gelmiştir. Aberdeen ve Cambridge üniversitelerinde öğrenim gören Nicholson, Arapça ve Farsça dilindeki yetkinliğiyle ön plana çıkmış ve yaptığı araştırmalarla İslam literatürünün ve İslam tasavvufunun batıda duyulmasına kalıcı bir etkisi olmuştur.

1893 yılından 1901 yılına kadar Trinity Kolejinde öğretim üyesi olarak çalıştıktan sonra Londra Üniversitesi Farsça Kürsüsüne tayin edilmiş bir yıl sonra Cambridge Üniversitesi, Arapça Kürsüsü'ne geçmiştir. 24 sene burada çalıştıktan sonra Arapça Kürsüsü'ne profesör olarak tayin edilmiştir. 1923 yılında British Academy'e üye olarak seçilmiştir. 1937 yılında bilim ve edebiyatın teşvik edilmesi ve bunlarla ilgili konuların araştırılmasını ilerletmek için kurulan Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland Cemiyeti'nin altın madalyasıyla ödüllendirilmiştir. İslam Mistizmi, Sufizm, Arap Edebiyatı gibi konular üzerine birçok değerli eser kazandırdığı kırk yıllık çalışma hayatından sonra 1933 yılında emekliye ayrılmıştır. 1944 yılında Tahran Üniversitesinde kendisine fahri doktora unvanı verilmiş bir yıl aradan sonra 27 Ağustos 1945 yılında vefat etmiştir.⁹

Batıda, tasavvufa ve Arap Şiirine dikkatleri çeken Nicholson'un eserleri incelendiğinde iki ana başlık altında toplandıkları görülür. Birinci grup; Arap ve Fars şiiri üzerine yazdığı eserlerden oluşmaktadır. İkincisi ise İslam ve Sufizm üzerine yazdığı eserlerden oluşmaktadır. Bunların dışında Elementary Arabic adında Arap Dili grameri üzerine yazdığı bir eser de bulunmaktadır. Nicholson'a asıl ününü kazandıran eser ise ilk defa İngilizceye tamamı tercüme edilen, Mesnevi'nin sekiz ciltlik çevirisinden oluşan The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi adlı eseridir. Nicholson'un eserleri aşağıdaki gibidir:

- Selected Poems from the Diwani Shamsi Tabriz, (Cambridge 1898).
- The Tadhkiratu 'l-awliya, (Londra 1905-1906).
- Tarjumán al-Ashwáq, (Londra 1911).
- A Translation of the Kashfu'l-mahjub of Ali b. Uthman al-Jullabi al-Hujwiri, the oldest Persian manual of sufism, Hucvîrî'nin Keşfu'l-mahcûb isimli eserinin İngilizce çevirisi, (Londra 1911).
- The Kitab al-luma fi't-Tasawwuf of Abu Nasr, (Serrac'ın Kitabı'l-Luma' adlı

⁹ Süleyman Derin "Nicholson Reynold Alleyne", DİA, c.33, Ankara, 2007, s.76-77.

eserinin neşri, (Londra 1914).

- Translations of Eastern Prose and Poetry, (1922).
- Mathnawi-i Ma'nawi, (1925-1940).
- A Persian Lyrics, (London 1931).
- The Farsnâme of Ibnü'l-Balkhî, (London 1921).
- Literary History of the Arabs, (Londra 1907).
- Asceticism (Muslim), (Ansiklopedi Maddesi), Ency. of Religin and Ethics, 1909.
- The Mystics of Islam, (Londra 1914).
- Studies in Islamic Poetry, (1921).
- Studes in Islamic Mysticism, (1921).
- The Idea of Personality in Sufism, (Cambridge 1923).
- The Tales of Mystic Meaning, (London 1931).

Adnan Karaismailoğlu ve Eserleri

Fars Dili alanında ve Mevlâna arařtırmaları konusunda ülkenin önde gelen isimlerinden olan Adnan Karaismailoğlu 1957 yılında Trabzon'da dünyaya gelmiştir. 1979 yılında Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap-Fars Dili ve Edebiyatı Bölümünü bölümünden mezun olduktan beş yıl sonra 1980 yılında aynı bölümde arařtırma görevlisi olarak göreve başlamıştır. 1985 yılında doktor unvanı; 1990 yılında ise yardımcı doçent unvanı almıştır. 1991 yılında doçent unvanı almış ve 1997 yılına kadar Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı başkanlığını yürütmüştür. 1997 yılında Kırıkkale Üniversitesine profesör olarak tayin olmuş ve rektör yardımcılığı görevini yürütmüştür. Karaismailoğlu halen Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Başkanlığı görevini yürütmekte ve 2004 yılından bu yana Ankara'da bulunan Mevlâna Arařtırmaları Derneği'nin başkanlığını yürütmektedir.¹⁰

¹⁰ <http://adnankaraismailoglu.com/2016/02/28/biyografi/>, Eriřim Tarihi: 27.02.2022

- Sirâcî; Hayatı, Dîvânının Tenkitli Metni ve Tahlili (Yayımlanmamış doktora tezi), Erzurum, 1984.
- Sayfî-i Buhârâî ve Dîvânının Tenkitli Metni, Erzurum, 1990.
- Klâsik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri, Ankara, 2001.
- Mevlânâ ve Mesnevî, Ankara, 2001.
- Baharistan, Câmî, Ankara, 2002 (Çeviri).
- Gülîstan, Sa`dî, Ankara, 2002 (Çeviri).
- Mevlânâ ve Kültürümüz, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2005.
- Mesnevî`den Seçmeler, Ankara, 2005.
- Mesnevî-i Ma`nevî, I-VI, Konya, 2005 (Farsça tenkitli metin, Doç. Dr. Derya Örs`le birlikte); 2. baskı, I-III, Ankara, 2007, Akçağ Yay.
- Mevlâna Bibliyografyası, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2006 (Sait Okumuş ve Fahrettin Coşguner ile birlikte). Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş Yeni baskı, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2013.
- Mevlânâ`nın Gözüyle... –İnsan ve Toplum–, Ankara: Hizmet-İş Sendikası Yay., 2007, K. Boy, 194 s.
- Mesnevî`den 800 Beyit, Konya Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2007 (Yrd. Doç. Dr. Armağan Erdoğan ile birlikte).
- Mesnevî, Mevlânâ, I-II, Ankara, 2004; 2. baskı, I-III, Ankara, 2007, 3. baskı, Ankara, 2007 (tek cilt; Çeviri)
- Kutbü`n-nâyî Osman Dede`nin Âyîn-i Şerîfleri, Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008 (Timuçin Çevikoğlu ile birlikte).
- Mesnevî Gül Bahçesi, Konya 2015.¹¹

¹¹ <http://adnankaraismailoglu.com/2016/02/28/biyografi/>, Erişim Tarihi: 27.02.2022

Derya Örs ve Eserleri

1966 yılında Konya'nın Akşehir ilçesine bağlı Akait (şimdiki adıyla Üçhüyük) köyünde dünyaya gelen Derya Örs, ilk öğretimini *Akşehir Nasrettin Hoca İlkokulu* (1971-1976) ve *Atatürk Ortaokulu'nda* (1976-1979) tamamlamış, *Akşehir İsmet İnönü Endüstri Meslek Lisesi Motor Bölümü'nde* başladığı eğitimini (1979-1981) *Konya Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nde* (1983) bitirmiş, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda* (1985-1989) lisans eğitimini tamamlayarak 07.03.1990'da adı geçen Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atanmıştır.

İlhanlı tarihiyle ilgili "*Kâşânî, Târîh-i Olcaytu (İnceleme-Çeviri)*" başlıklı yüksek lisans tezini 21.10.1992 de, Akkoyunlu tarihiyle ilgili "*Fazlullah b. Rûzbihân-i Huncî ve Târîh-i Âlem-ârâ-yi Emînî'si (İnceleme-Farsça Metin Neşri-Çeviri)*" başlıklı doktora tezini 12.01.1999'da savunmuştur. *Polatlı Topçu ve Füze Okulu'nda* yedek subay aday öğrenci eğitimini bitirdikten sonra İstanbul Küçükyalı'da "*K.K.K. Lisan Okulu Farsça Bölümü'nde*" yedek subay olarak öğretmen ve çevirmen sıfatıyla vatani görevini (Mart 1999-Temmuz 2000) ifa etmiştir.

13.03.2002'de yardımcı doçent kadrosuna atanmış, 16.04.2002'de doçent olmuş, 25.04.2010 da profesör unvanını aldıktan sonra 13.01.2011 de Ankara'da beşinci devlet üniversitesi olarak kurulan *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'ne* kurucu dekan olarak atanmıştır. Yaklaşık iki yıl süren bu görevin ardından, 03.11.2012-14.01.2019 tarihleri arasında *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı* görevini yürütmüş, bu arada *Yunus Emre Vakfı Mütevelli Üyeliğinde* bulunmuş (2014-2017), 2003-2019 yılları boyunca Başbakan ve Cumhurbaşkanı sıfatıyla Sn. Recep Tayyip Erdoğan'ın Farsça mütercim-tercümanı olarak görev yapmış ve 15 Ocak 2019 tarihi itibarıyla *Türkiye Cumhuriyeti Tahran Büyükelçisi* olarak atanmıştır.

Akademik hayatı boyunca çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezi yöneten Derya Örs, şarkiyat ve sosyal bilimler alanında yayın yapan kimi ulusal ve uluslararası akademik dergilerde hakemlik ve yayın kurulu üyeliği yapmıştır.¹²

Fars Dili ve Edebiyatı alanında çok sayıda telif ve tercüme makale, kitap, ansiklopedi maddesi ve bilimsel bildirisi bulunan Derya Örs, şarkiyat alanında yayın yapmak üzere kurulan *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi'nin* (2001-) kurucularından ve editörlerinden

¹²Milli Eğitim, Nüsha Şarkiyat Araştırmaları, Ekev Akademi, Tömer Dil, Şarkiyat Mecmuası, Doğu Araştırmaları, Sümam Mevlâna Araştırmaları, Erdem, Bilig, Mecelle-i Mutalaat-i Asya-yi Sagir vs.

birisi olup çok uzun yıllar, Ankara’da bulunan Mevlâna Araştırmaları Derneği’nde “Mevlana’dan Gazel Okumaları” (2004-2011) ve Türkiye Yazarlar Birliği’nde “Mesnevi Şerhi” (2005-2011) derslerine katkı vermiştir.

Çalışmalarını klasik ve çağdaş Fars dili ve edebiyatı; İran tarihi, yazma eser metin neşri, yazma eser kataloglaması, tarihî ve güncel Farsça-Türkçe sözlük yazımı, Osmanlı Türkçesi sözlük yazımı, Arap harfli Türkçe edebiyat ve tarih kitaplarının neşri üzerine yoğunlaştıran Derya Örs, özellikle Konya ve onunla bütünleşen Hz. Mevlânâ ve eserleri hakkındaki çalışmalarıyla dikkat çekmektedir. Bu cümleden olarak Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu ile “Mesnevî-i Manevî’nin” Farsça metnini hazırlamış (2006) ve Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç ile Mesnevi’yi (2007) Türkçeye kazandırmıştır.

Türk dünyasına yaptığı üstün hizmetlerden dolayı *TÜRKSÖY 25. Yıl Madalyası*’na layık görülmüş, Azerbaycan-Türkiye dostluğunun gelişmesine katkılarından dolayı da 2016 yılında Azerbaycan Millî İlimler Akademisi tarafından “Fahri Doktora” unvanı ile taltif edilmiştir. Akademik çalışmalarının yanı sıra TRT için, klasik Türk edebiyatı sohbetlerini içeren *Dürr-i Meknun* (2014-2015, 25 Bölüm) ve dokuz Balkan ülkesindeki Türk-İslam varlığını konu alan *Gönül Yolu* (2016-2017, 13 Bölüm) adlı programları hazırlamış ve bizzat sunmuştur.¹³

¹³ Prof. Dr. Derya Örs ile ilgili bilgiler, 07.10.2021 tarihinde Prof. Dr. Ali Temizel tarafından bizzat Derya Örs hocanın kendisinden temin edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MESNEVİNİN NEŞRE HAZIRLANAN FARŞÇA NÜSHASI

1.1 Nüsha Tavsifi

Konya Mevlâna Müzesi Ktp., M. 1177
1-6 Cilt 310 x 230 mm. 320 yk. bb. st. 4 stn. Nesih, Osman b. Abdullah, Rebiülevvel
723 H. (1323 M.). Tezhipli.

Kenarı cetvelli, dört yanı köşebentli, üstte ve altta madalyonlu şemseli, mıklapsız, siyah bir Osmanlı cildine sahiptir. Kenardaki cetvel, köşebentler, madalyonlar ve şemse, içi kabartma yaprak ve çiçek motiflerini hâvî ve basma. Bu cilt rahmetli Hattat ve Mücellit, tîr-en dâz Necmettin Okyay (vefat tarihi: 1396 H. 1976 M.) tarafından yapılmıştır.¹⁴

Kâğıdı fligransız, kalın, aharlı, koyu samânî Selçuk kâğıdıdır. Her sahifede 25 satır, her satırda 2 beyit vardır. Sahife kenarları ikişer surh cetvelle ayrılmıştır. Mısra aralarında da 3mm. fasıllı, ikişer surh cetvel mevcuttur. Bahis başları surhla ve iri nesihle yazılmıştır. Metin yazsısı Selçuk karakterini iyice gösteren nesihtir. Birinci yaprağın yüzünde Mevlâna Dergâhı Kütüphanesine vakfedilen bir kitap olduğu yazmaktadır.

1.2 Çalışılan Üçüncü Cilt Hakkında Bilgi

Bu çalışmaya konu olan bölüm Mesnevînin üçüncü cildindeki 1427-2416. beyitler arasıdır. Çalışılan Farsça Mesnevî metin 110^a -122^b arasında yer almaktadır.

Baş:110^a

داستان مشغول شدن عاشقی به عشق نامه خواندن و مطالعه کردن عشق نامه در حضور معشوق خویش و معشوق آن را ناپسند داشتن کی طلب الدلیل عند حضور المدلول قبیح والاشتغال بالعلم بعد الوصول الی المعلوم مذموم

نامه بیرون کرد و پیش یار خواند

آن یکی را یار پیش خود نشانند

زاری و مسکینی و بس لابه‌ها

بیتها در نامه و مدح و ثنا

¹⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu, Atatürk Türk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, XII. Dizi, S.10, Ankara 2003.

Son:122^b

در خلوت رفتن داود تا آنچه حق است پیدا شود

در فرو بست و برفت آنگه شتاب	سوی محراب و دعای مستجاب
حق نمودش آنچه بنمودش تمام	گشت واقف بر سزای انتقام
روز دیگر جمله خصمان آمدند	پیش داود پیمبر صف زدند
همچنان آن ماجراها باز رفت	زود زد آن مدعی تشنیع زفت

1.3 Farsça Metin Neşre Hazırlanırken İzlenen Yöntem

Çalışmamızın bu kısmında Mevlânâ Müzesi nr.1177'de kayıtlı bulunan Farsça Mesnevî el yazmasını neşre hazırlanırken izlediğimiz yöntemler aşağıda belirtilmiştir.

Farsça el yazması nüshasının 1. Cilt 3. Defterinin 1427-2416. beyitler arası tashihi yapılmıştır. El yazması nüsha neşre hazırlanırken zamanla dil ve üslup bakımından farklılıklar oluşmasından dolayı, modern Farsça imla kurallarına uygun olarak gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır.

Daha sonra ise Reynold Alleyne Nicholson'ın 1925 tarihinde basılan The Mathnawi Of Jalaluddin Rumi adlı neşri ve Adnan Karaismailoğlu ve Derya Örs tarafından 2007 yılında hazırlanan Mevlânâ Celeleddin Muhammed Mesnevî -i Ma'nevi adlı neşriyle karşılaştırılması yapılmıştır. Ortaya çıkan farklılıklar dipnotlarda 18 verilerek Müze nüshasının hâşiyesinde yer alan bilgi ve ilaveler "(M)" işaretiyle Nicholson "N" harfi ve Adnan Karaismailoğlu "K" harfiyle gösterilmiştir. Bölüm sonunda ise farklılıklar değerlendirme kısmında da ayrıca verilmiştir.

❖ Bazı bağlaçlardaki yazım farklılıkları aşağıdaki gibi düzeltmeler yapılmıştır.

Örnek: 1458. Beyit زانک ← زانکه

Örnek: 1625. Beyit برین ← براین

Örnek: 1616. Beyit همچنانک ← همچنانکه

❖ Sonu است ile bitenler است şeklinde yazılmıştır.

Örnek: 1430.Beyit آتشت ← آتش است

- ❖ Metinde "آنچ" şeklinde yazılan Farsça edatlar, bugünkü Farsça imla kurallarına uygun olarak "آنچه" şeklinde yazılmıştır.

Örnek: 1410. Beyit

آنچ ← آنچه

- ❖ Klasik şekilde yazılan "ترا" yeni imla usulüne uygun olarak "تورا" şeklinde yazıldı.

Örnek: 1866. Beyit

ترا ← تورا

- ❖ "تر" ve "ترین" gibi karşılaştırma ve üstünlük sıfatları eki kendisinden önce gelen sıfatlardan ayrı yazıldı.

Örnek: 1526. Beyit

زیرک تر

- ❖ Bazı yerlerde "کو" şeklinde yazılı olan ve "که" bağlacı ve "او" zamiri "که او" şeklinde yazıldı.

Örnek: 1424. Beyit

کو ← که او

- ❖ "زنده" gibi kelimelerin sonlarında hemze ile gösterilen "ای" yay-ı vahdetler ve yay-ı muhataplar "زنده ای" şeklinde gösterildi.

Örnek: 1436. Beyit

زنده ← زنده ای

- ❖ Bazı yerlerde bitişik yazılan "ب" harf-i izafesi "به" şeklinde yazıldı.

Örnek: 1441. Beyit

بمات ← به مات

- ❖ Bazı kelimelerin sonunda görülen "م" eki, sonu "ه" ile biten kelimelere birleşmez ve ayrı yazılır.

Örnek: 1411. Beyit

کردهام

İKİNCİ BÖLÜM

2. MESNEVÎ'NİN KARŞILAŞTIRMALI FARŞÇA METNİ

[110^a]

داستان مشغول شدن عاشقی به عشق نامه خواندن و مطالعه کردن عشق نامه در حضور معشوق خویش و معشوق آن را ناپسند

داشتن کی طلب الدلیل عند حضور المدلول قبیح والاشتغال بالعلم بعد الوصول الی المعلوم مذموم

1405	آن یکی را یار پیش خود نشاند	نامه بیرون کرد و پیش یار خواند
1406	بیتها در نامه و مدح و ثنا	زاری و مسکینی و بس لابهها
[110 ^b]		
1407	گفت معشوق این اگر بهر من است	گاه وصل این عمر ضایع کردن است
1408	من به پیشت حاضر و تو نامه خوان	نیست این باری نشان عاشقان
1409	گفت اینجا حاضری اما ولیک	من نمی‌یابم نصیب خویش نیک
1410	آنچه می‌دیدم ز تو پارینه سال	نیست این دم گرچه می‌بینم وصال
1411	من از این چشمه زلالی خورده‌ام	دیده و دل ز آب تازه کرده‌ام
1412	چشمه می‌بینم ولیکن آب نی	راه آبم را مگر زد رهزنی
1413	گفت پس من نیستم معشوق تو	من به بلغار و مرادت در قُتُو
1414	عاشقی تو بر من و بر حالتی	حالت اندر دست نبود یا فتی
1415	پس نی ام کَلّی مطلوب تو من	جزو مقصودم ترا اندر زمن
1416	خانه معشوقه‌ام معشوق نی	عشق بر نقد است بر صندوق نی
1417	هست معشوق آن که او یک تو بود	مبتدا و منتهات ¹⁵ او بود
1418	چون بیابیش نمائی منتظر	هم هویدا او بود هم نیز سر
1419	میر احوال است نه ¹⁶ موقوف حال	بنده آن ماه باشد ماه و سال
1420	چون بگوید حال را فرمان کند	چون بخواهد جسمها را جان کند

¹⁵ منتهات: منتهایت NK

¹⁶ نه: نی N

منتظرا بنشسته باشد حالجو	1421	منتها نبود که موقوف است او
دست جنباند شود مس مست او	1422	کیمیای حال باشد دست او
خار و نشتر نرگس و نسرين شود	1423	گر بخواهد مرگ هم شیرین شود
که او گهی ¹⁷ افزون حال و گاهی در کمی است	1424	آن که او موقوف حال است آدمی است
لیک صافی فارغ است از وقت و حال	1425	باشد ابن الوقت صوفی در منال ¹⁸
زنده از نفخ مسیح‌آسای او	1426	حالا موقوف عزم و رای او
بر امید حال بر من می‌تی	1427	عاشق حالی نه عاشق بر منی
نیست معبود خلیل آفل بود	1428	آن که گه ناقص گهی کامل بود ¹⁹
نیست دلبر لا احب الافلین	1429	وان که ²⁰ آفل باشد و گه آن و این
یک زمانی آب و یک دم آتش است	1430	آنک او گاهی خوش و گه ناخوش است
نقش بت باشد ولی آگاه نه	1431	برج مه باشد ولیکن ماه نه
وقت را همچون پدر بگرفته سخت	1432	هست صوفی صفاجو ابن وقت
این کس نه فارغ از اوقات و حال	1433	هست صافی غرق عشق ذوالجلال
لم یلد لم یولد آن ایزد است ²²	1435	غرقه نوری که آن ²¹ لم یولد است
ورنه وقت مختلف را بنده‌ای	1436	رو چنین عشقی بجو گر زنده‌ای
بنگر اندر عشق و در مطلوب خویش	1437	منگر اندر نقش زشت و خوب خویش
بنگر اندر همت خود ای شریف	1438	منگر آن که تو حقیری یا ضعیف
آب می‌جو دایما ای خشکلب	1439	تو به هر حالی که باشی می‌طلب
کاو به آخرروی با منبع نهد ²³	1440	کان لب خشکت گواهی می‌دهد
که به مات آرد یقین این اضطراب	1441	خشکی لب هست پیغامی ز ²⁴ آب

¹⁷ که او گهی: کو به حال K، گه به حال N

¹⁸ باشد ابن الوقت صوفی در منال: صوفی باشد ابن الوقت صوفی در منال K، صوفی باشد ابن الوقت صوفی در منال N

¹⁹ آن که گه ناقص گهی کامل بود: آن که یک دم کم دمی کامل بود NK

²⁰ آنک: آنکه NK

²¹ آن: او NK

²² لم یلد و وصف خدای بی خدا است: لم یلد لم یولد آن ایزد است NK

²³ کاو به آخرروی با منبع نهد: کاو به آخر بر سر منبع رسد NK

²⁴ ز: از NK

این طلب در راه حق مانع کثی است	کاین طلبکاری مبارک جنبشی است	1442
این سپاه و نصرت رایات توست	این طلب مفتاح مطلوبات توست	1443
می‌زند نعره که می‌آید صباح	این طلب همچون خروسی ²⁵ در صباح	1444
نیست آلت حاجت اندر راه رب	گرچه آلت نیستت تو می‌طلب	1445
یار او شو پیش او انداز سر	هر که را بینی طلبکار ای پسر	1446
وز ظلال غالبان غالب شوی	کز جوار طالبان طالب شوی	1447
منگر اندر جستن او سست سست	گر یکی موری سلیمانی بجست	1448
نه طلب بود اول و اندیشه‌ای	هرچه داری تو ز مال و پیشه‌ای	1449

حکایت آن مرد در عهد داود علیه السلام²⁶ شب و روز دعا می‌کرد کی مرا روزی حلال ده بی رنج

نزد هر دانا و پیش هر غبی	آن یکی در عهد داود نبی	1450
ثروتی بی رنج روزی کن مرا	این دعا می‌کرد دایم کای خدا	1451
زخم‌خواری سست‌جنبی منبلی	چون مرا تو آفریدی کاهلی	1452
بار اسپان و استران نتوان نهاد	بر خران پشت‌ریش بی‌مراد	1453

[111^a]

روزی ام ده، هم ز راه کاهلی	کاهلم چون آفریدی ای ملی	1454
خفتم اندر سایهٔ افضال و خود ²⁷	کاهلم من سایه خسیم ²⁸ در وجود	1455
روزی بنوشته‌ای نوعی ²⁹ دگر	کاهلان و سایه‌خسپان ³⁰ را مگر	1456
هر که را پا نیست کن دلسوزی	هر که را پای است جوید روزی	1457
ابر را می‌کش ³¹ به سوی هر زمین	رزق را می‌ران به سوی آن حزین	1458
ابر را راند به سوی او دوتو	چون زمین را پا نباشد جود تو	1459

²⁵ خروسی: مبشر N

²⁶ مرد که در عهد داود علیه السلام: شخص که در عهد داود K، شخص که در عهد داود علیه السلام N

²⁷ افضال و خود: این فضل و جود NK

²⁸ خسیم: خسیم N

²⁹ نوعی: لونی N

³⁰ سایه‌خسپان: سایه‌خسپان N

³¹ ابر را می‌کش: ابر را باران K

- 1460 طفل را چون پا نباشد مادرش آید و ریزد وظیفه بر سرش
- 1461 روزی خواهم به ناگه بی تعب که ندارم من ز کوشش جز طلب
- 1462 مدت بسیار می‌کرد این دعا روز تا شب شب همه شب تا ضحی
- 1463 خلق می‌خندید بر گفتار او بر طمع‌خامی و بر بیکار³² او
- 1464 که چه می‌گوید عجب این سست‌ریش یا کسی داده است بنگ بی هشیش
- 1465 راه روزی کسب و رنج است و تعب هر کسی شد یشکاری از طلب³³
- 1466 اطلبوا الارزاق فی اسبابها ادخلو الاوطان من ابوابها
- 1467 شاه و سلطان و رسول حق کنون هست داود نبی ذو فنون
- 1468 با چنین³⁴ عزی و نازی کاندراوست که گزیدستش عنایت‌های دوست
- 1469 معجزاتش بی شمار و بی عدد موج بخشایش مدد اندر مدد
- 1470 هیچ کس را خود ز آدم تا کنون کی بدست آواز همچون³⁵ ارغون
- 1471 که به هر وعظی بمیراند دویست آدمی را صوت خویش کرد نیست
- 1472 شیر و آهو جمع گردد آن زمان سوی تذکیرش مغفل این از آن
- 1473 کوه و صحرا³⁶ هم‌سایل با دمش هردو اندر وقت دعوت محرمش
- 1474 این و صد چندین مرورا معجزات نور رویش بی‌جهات و در جهات
- 1475 با همه تمکین خدا روزی او کرده باشد بسته اندر جست و جو
- 1476 بی زرمبافی و رنجی روزیش می‌نیاید با همه پیرویش
- 1477 این چنین مخدول واپس مانده‌ای خانه کنده³⁷ دون و گردون‌رانده‌ای
- 1478 این چنین مدبر همی خواهد که زود بی تجارت پر کند دامن ز سود
- 1479 این چنین گجی نیامد در جهان³⁸ که بر آیم بر فلک بی نردبان

³² بیکار: بیکار N

³³ هر کسی شد یشکاری از طلب: هر کسی را پیشه‌ای داد و طلب NK

³⁴ چنین: چنان NK

³⁵ همچون: صد چون K

³⁶ کوه و صحرا: کوه و مرقان NK

³⁷ خانه کنده: خانه گنده K

³⁸ نیامد در جهان: نیامد در میان NK

1480	این همی‌گفتش به تسخریک بگیر ³⁹	که رسیدت روزی و آمد بشیر
1481	و آن همی خندید ما را هم بده	زانچه یابی هدیه‌ای سالار ده
1482	او ازین تشنیع مردم وین فسوس	کم نمی‌کرد از دعا و چاپلوس
1483	تا که شد در شهر معروف و شهیر	کو ز انبان تهی جوید پنیر
1484	شد مثل در خامطبعی آن گدا	او ازین خواهش نمی‌آمد جدا

دویدن گاو در خانه آن دعا کننده به الحاح قال النبی صلی الله علیه وسلم ان الله یحب الملحین فی الدعا زیرا عین خواست از حق تعالی و الحاح خواهنده را به است از آنچه می‌خواهد آن را از او

1485	تا که روزی ناکهان در چاستکاه	این دعا می‌کرد با زاری و اه
1486	ناکهان در خانه‌اش کاوی دوید	سناخ زد بشکست در بند و کلید
1487	گاو گستاخ اندر آن خانه بجست	مرد در جست و قوایمهاش بست
1488	پس گلوی گاو ببرید آن زمان	بی توقف بی تامل بی امان
1489	چون بریدس سر سوی قصاب رفت ⁴⁰	تا کند هم پوستش را بهر تفت ⁴¹

عذر گفتن نظم کننده و مدد خواستن

1490	ای تقاضاگر درون همچون جنین	چون تقاضا می‌کنی اتمام این
1491	سهل گردان ره نما توفیق ده	یا تقاضا را بهل بر ما منه
1492	چون ز مفلس زر تقاضا می‌کنی	زر ببخشش در سر، ای شاه غنی
1493	بی تو نظم و قافیه شام و سحر	زهره کی دارد که آید در نظر
1494	نظم و تجنیس و قوافی ای علیم	بنده امر توند از ترس و بیم
1495	چون مسبح کرده‌ای هر چیز را	ذات بی تمیز و با تمیز را

[111^b]

1496	هر یکی تسبیح بر نوعی دگر	گوید و از حال آن این بی‌خبر
------	--------------------------	-----------------------------

³⁹ به تسخریک بگیر: به تسخری رو بگیر NK

⁴⁰ چون بریدس سر سوی قصاب رفت: چون سرش ببرید شد سوی قصاب NK

⁴¹ تا کند هم پوستش را بهر تفت: تا اهابش بر کند در دم شتاب NK

1497	آدمی منکر ز تسبیح جماد	و آن جماد اندر عبادت اوستاد
1498	بلکه هفتاد و دو ملت هر یکی	بی‌خبر از همدگر ⁴² و اندر شکی
1499	چون دو ناطق را ز حال همدگر	نیست آگه چون بود دیوار و در
1500	چون من از تسبیح ناطق غافلم	چون بداند سبحة صامت دلم
1501	هست سنی را یکی تسبیح خاص	هست جبری را ضد آن در مناص
1502	سنی از تسبیح جبری بی‌خبر	جبری از تسبیح سنی بی اثر
1503	این همی‌گوید که آن ضال است و گم	بی‌خبر از حال او وز امر قم
1504	و آن همی گوید که این را چه خبر	جنگشان افکند یزدان از قدر
1505	گوهر هر یک هویدا می‌کند	جنس از ناجنس پیدا می‌کند
1506	قهر را از لطف داند هر کسی	خواه دانا خواه نادان یا خسی
1507	لیک لطفی کشته در قهری پنهان ⁴³	یا که قهری در دل لطفی روان ⁴⁴
1508	کم کسی داند مگر ربانی	کش بود در دل محک جانی
1509	باقیان زین دو گمانی می‌برند	سوی لانه خود به یک پر می‌برند

بیان آنکه علم را دو پرست و گمان را یک پرست ناقص آمد ظن به پرواز ابترست و مثال⁴⁵ ظن و یقین در علم

1510	علم را دو پر گمان را یک پرست	ناقص آمد ظن به پرواز ابترست
1511	مرغ یکپر زود افتد سرنگون	باز بر پرد دو گامی یا فزون
1512	می فتد می خیزان مرغ گمان ⁴⁶	با یکی پر بر امید آشیان
1513	چون ز ظن و راست علمش رو نمود	شد دو پر آن مرغ پرها بر گشود ⁴⁷
1514	بعد از آن یمشی سویا مستقیم	نی علی وجهه مکبا او سقیم

⁴² همدگر: یکدگر NK

⁴³ لیک لطفی کشته در قهری پنهان: لیک لطفی قهر در پنهان شده NK

⁴⁴ در دل لطفی روان: در دل لطف آمده NK

⁴⁵ و مثال: مثال NK

⁴⁶ می فتد می خیزان مرغ گمان: افت و خیزان می رود مرغ گمان NK

⁴⁷ شد دو پر آن مرغ پرها بر گشود: شد دو پر آن مرغ یکپر پر گشود NK

1515	با دو پر بر می‌پرد چون جبرئیل	بی گمان و بی مگر بی قال و قیل
1516	گر همه عالم بگویندش توی	بر ره یزدان و دین مستوی
1517	او نگردد گرم‌تر از گفتشان	جان طاق او نگردد جفتشان
1518	ور همه گویند او را گهری	کوه پنداری و تو برگ کهی
1519	او نیفتد در گمان از طعنشان	او نگردد دردمند از طعنشان
1520	بلکه گر دریا و کوه آید بگفت	گویداو با گهری یارد و جفت ⁴⁸
1521	هیچ یک ذره نیفتد در خیال	یا به طعن طاعنان رنجورحال

مثال رنجور شدن آدمی به وهم تعظیم خلق و رغبت مشتریان⁴⁹ و حکایت معلم

1522	کودکان مکتبی از اوستاد	رنج دیدند از ملال و اجتهاد
1523	مشورت کردند در تعویق کار	تا معلم در فتد در اضطرار
1524	چون نمی‌آید ورا رنجوری	که بگیرد چند روز او دوری
1525	تا رهیم از حبس و تنگی و ز کار	هست او چون سنگ خارا بر قرار
1526	آن یکی زیرک تر این تدبیر کرد	که بگوید اوستا چونی تو زرد
1527	خیر باشد رنگ تو بر جای نیست	این اثر یا از هوا یا از تبی است
1528	اندکی اندر خیال افتد ازین	تو برادر هم مدد کن همچنین ⁵⁰
1529	چون درآیی از درکتاب تو ⁵¹	کو که خیر است از چه گشتی زرد رو ⁵²
1530	آن خیالش اندکی افزون شود	کز خیالی عاقلی مجنون شود
1531	آن سوم و آن چارم و پنجم چنین	در پی ما غم نمایند و حنین
1532	تا چو سی کودک تواتر این خبر	متفق گویند یابد مستقر

⁴⁸ گویداو با گهری یارد و جفت: گویدش با گمرمی گشتی تو جفت NK

⁴⁹ مشتریان: مشتریان به وی NK

⁵⁰ همچنین: این چنین NK

⁵¹ کتاب تو: مکتب بگو NK

⁵² کو که خیر است از چه گشتی زرد رو: خیر باشد اوستا احوال تو NK

- 1533 هر یکی گفتش که شایبش ای ذکی باد بختت بر عنایت متکی
- 1534 متفق گشتند در عهد وثیق که نگرداند سخن را یک رفیق
- 1535 بعد از آن سوگند داد او جمله را تا که غمّازی نگوید ماجرا
- 1536 رای آن کودک بچربید از همه عقل او در پیش می‌رفت از رمه
- [112^a]
- 1537 این⁵³ تفاوت هست در عقل بشر که میان شاهدان اندر صور
- 1538 زین قبل فرمود احمد در مقال در زبان پنهان بود حسن رجال

بیان آن که عقول⁵⁴ خلق متفاوتست در اصل فطرت و نزد معتزله متساویست تفاوت عقول از تحصیل علم است

- 1539 اختلاف عقلا در اصل بود بر وفاق سنیان باید شنود
- 1540 بر خلاف قول اهل اعتزال که عقول از اصل دارند اعتدال
- 1541 تجربه و تعلیم بیش و کم کند تا یکی را از یکی اعلم کند
- 1542 باطل است این زانکه رای کودکی که ندارد تجربه در مسلکی
- 1543 بر دمید اندیشه‌ای زان طفل خرد پیر با صد تجربه بویی نبرد
- 1544 این فزونی به بود کز فطرت است⁵⁵ زان افزونی که زجهد و فکرت است⁵⁶
- 1545 تو بگو دادۀ خدا بهتر بود یاکه لنگی راه وارانۀ رود

در وهم افکندن کودکان اوستاد را

- 1546 روز گشت و آمدند آن کودکان بر همین فکرت مکتب شادمان⁵⁷
- 1547 جمله استادند بیرون منتظر تا درآید اول آن یار مصر
- 1548 زانکه منبع بود اوآن رای را⁵⁸ سر امام آید همیشه پای را

⁵³ این: آن NK

⁵⁴ بیان آن که عقول: عقول NK

⁵⁵ این فزونی به بود کز فطرت است: خود فزون آن به که آن از فطرت است NK

⁵⁶ زان افزونی که زجهد و فکرت است: تا ز افزونی که جهد و فکرت است NK

⁵⁷ بر همین فکرت مکتب شادمان: بر همین فکرت ز خانه تا دکان NK

⁵⁸: زانکه منبع بود اوآن رای را: زانکه منبع او بده است این رای را NK

- 1549 ای مقلد تو مجو بیشی بر آن کو بود منبع ز نور آسمان
- 1550 او در آمد گفت⁵⁹ استا را سلام گفت بهرحیس رنگ سبز فام⁶⁰
- 1551 گفت استا نیست رنجی مر مرا تو برو بنشین مگو یاوه هلا
- 1552 نفی کرد اما غبار وهم بد اندکی اندر دلش ناگاه زد
- 1553 اندر آمد دیگری گفت این چنین اندکی آن وهم افزون شد بدین
- 1554 همچنین تا وهم او قوت گرفت ماند اندر حال خود بس در شگفت

بیمار شدن فرعون هم به وهم از تعظیم خلقان

- 1555 سجده خلق جهان بد رنج ودرد⁶¹ زد دل فرعون را رنجور کرد
- 1556 گفتن هریک خداوند و ملک آنچنان کردش ز وهمی منهنک
- 1557 که به دعوی الهی شد دلیر ازدها گشت و نمی‌شد هیچ سیر
- 1558 عقل جزوی آفتش وهم است و ظن زانکه در ظلمات شد او را وطن
- 1559 بر زمین گر نیم گز راهی بود آدمی بی وهم ایمن⁶² می‌رود
- 1560 بر سر دیوار عالی گر روی گر دو گز عرضش بود کژ می‌شوی
- 1561 بلکه می‌افتی ز لرز دل⁶³ بوهم ترس ووهمی⁶⁴ را نکو بنگر بفهم

رنجور شدن اوستاد به وهم

- 1562 گشت استا سخت سست از وهم و بیم⁶⁵ بر جهید و می‌کشانید او گلیم
- 1563 خشمگین با زن که مهر اوست سست من بدین عالم نپرسید و نجست
- 1564 خود مرا آگه نکرد از رنگ من قصد دارد تا رهد از ننگ من

⁵⁹ گرد : گفت NK

⁶⁰گفت بهرحیس رنگ سبز فام : خیر باشد رنگ رویت زرد فام NK

⁶¹ سجده خلق جهان بد رنج ودرد : سجده خلق از زن و از طفل و مرد NK

⁶² ایمن : آمن K

⁶³ لرز دل : لرزه دل NK

⁶⁴ ترس ووهمی : ترس وهمی NK

⁶⁵ گشت استا سخت سست از وهم و بیم : گشت استا سست از وهم و ز بیم NK

1565	او به حسن و جلوه خود مست گشت	بی‌خبر کز بام من افتاد طشت ⁶⁶
1566	آمد و در را به تندى وا گشاد	کودکان اندر پی آن اوستاد
1567	گفت زن خیراست چون زود آمدی	که مبدا ذات نیکت را بدی
1568	گفت کوری رنگ و حال من ببین	از غم بیگانگان اندر حنین
1569	تو درون خانه از بغض و نفاق	می‌نبینی حال من در احتراق
1570	گفت زن ای خواجه رنجی نیستت ⁶⁷	وهم و ظن لاش بی معنیست
1571	گفتش ای زن تو هنوزی در لجاج ⁶⁸	می‌نبینی این تغیر و ارتجاج
[112^b]		
1572	گر تو کور و کر شدى ما را چه جرم	ما دراین رنجیم و در اندوه و گرم
1573	گفت آدم آینه بنگربیین ⁶⁹	تا بدانی بی گناهم اندرین ⁷⁰
1574	گفت رو مه تو رهی مه آینه ات	دایما در بغض و کینى و عنت
1575	جامه خوابم را بیان زو گستران ⁷¹	تا بخسیم که سر من شد گران
1576	زن توقف کرد مردش بانگ زد	کای عدو زوتر ترا این می‌سزد

در جامه خواب افتادن استاد و نالیدن او از وهم رنجوری

1577	جامه خواب آورد و گسترش بروز ⁷²	گفت امکان نه و باطن پر ز سوز
1578	گر بگویم متهم دارد مرا	ور نگویم جد شود این ماجرا
1579	فال بد رنجور گرداند همی	آدمی را که نبودستش غمی
1580	قول پیغامبر قبوله یفرض	ان تمارضتم لدینا ترضوا
1581	گر بگویم او خیالی بر زند	فعل دارد زن که خلوت می‌کند
1582	مر مرا از خانه بیرون می‌کند	بهر فسقى فعل و افسون می‌کند

⁶⁶ بی‌خبر کز بام من افتاد طشت : بی‌خبر کز بام افتادم چو طشت NK
⁶⁷ گفت زن ای خواجه رنجی نیستت : گفت زن ای خواجه عیبی نیستت NK
⁶⁸ گفتش ای زن تو هنوزی در لجاج : گفتش ای غرتو هنوزی در لجاج NK
⁶⁹ گفت آدم آینه بنگربیین : گفت ای خواجه بیارم آینه NK
⁷⁰ تا بدانی بی گناهم اندری : تا بدانی که ندارم من گنه NK
⁷¹ جامه خوابم را بیان زو گستران : جامه خواب مرا بیان زو گستران NK
⁷² جامه خواب آورد و گسترش بروز : جامه خواب آورد و گسترش آن عجوز NK

- 1583 جامه خوابش کرد و استاد اوفتاد آه آه و ناله از وی می‌بزد
- 1584 کودکان آنجا نشستند و نهان درس می‌خواندند با صد آندهان
- 1585 کین همه کردیم و ما زندانیم بد بنایی بود ما بد بانیم

دوم بار وهم افکندن⁷³ اوستاد را که او را استاد از قرآن خواندن ما درد سر افزاید

- 1586 گفت آن زیرک که ای قوم پسند درس خوانید و کنید آوا بلند
- 1587 چون همی‌خواندند گفت ای کودکان بانگ ما استاد را دارد زیان
- 1588 درد سر افزاید استا را ز بانگ ارزد این کو درد یابد بهر دانگ
- 1589 گفت استا راست می‌گوید روید درد سر افزون شدم بیرون شوید

خلاص یافتن کودکان از مکتب بدین مکر

- 1590 سجده کردند و بگفتند ای کریم دور بادا از تو رنجوری و بیم
- 1591 پس برون جستند سوی خانه‌ها همچو مرغان در هوای دانه‌ها
- 1592 مادرانشان سخت رنجبندند از آن⁷⁴ خشمگین گفتند کاری بد کوهیلان⁷⁵
- 1593 وقت تحصیلست اکنون و شما می گریزید از کتاب و اوستا⁷⁶
- 1594 عذر آوردند ایشان در زمان⁷⁷ کین گناه از ما نبود ای مادران⁷⁸
- 1595 از قضای آسمان استاد ما گشت رنجور وضعیف⁷⁹ و مبتلا
- 1596 مادران گفتند مکر است و دروغ صد دروغ آرید بهر طمع دوغ
- 1597 ما صباح آیم پیش اوستا تا ببینیم اصل این مکر شما
- 1598 کودکان گفتند بسم الله روید بر دروغ و صدق ما واقف شوید

⁷³ افکندن : افکندن کودکان NK

⁷⁴ مادرانشان سخت رنجبندند از آن : مادرانشان خشمگین گشتند و گفت NK

⁷⁵ خشمگین گفتند کاری بد کوهیلان : روز کتاب و شما با لهو جفت NK

⁷⁶ وقت تحصیلست اکنون و شما * می گریزید از کتاب و اوستا : - NK

⁷⁷ عذر آوردند ایشان در زمان : عذر آوردند کای مادر تو بیست NK

⁷⁸ کین گناه از ما نبود ای مادران : این گناه از ما و از تقصیر نیست NK

⁷⁹ وضعیف : سقیم NK

رفتن مادران کودکان به عیادت اوستاد

1599	بامدادان آمدند آن مادران	خفته استا همچو بیمار گران
1600	هم عرق کرده ز بسیاری ⁸⁰ لحاف	سر ببسته رو کشیده در سجاف
1601	آه آهی می‌کند آهسته او	جملگان گشتند هم لا حول‌گو
1602	خیر باشد اوستاد این درد سر	جان تو ما را نبودست زین خبر
1603	گفت من هم بی‌خبر بودم ازین	آگهم این کودکان کردند هین ⁸¹
1604	من بدم غافل بشغل قال و قیل	بود در باطن چنین رنجی ثقیل
1605	چون بجد مشغول باشد آدمی	او ز دید رنج خود باشد عمی
1606	از زنان مصر یوسف شد سمر	جمله از مشغولی او بی‌خبر ⁸²
1607	پاره پاره کرده ساعدهای خویش	روح واله که نه پس داند نه پیش ⁸³
1609	ای بسا مرد شجاع اندر حراب	که ببرد دست یا پایش ضراب
		[113^a]
1610	او همان دست آورد در گیر و دار	بر گمان آنکه هست آن ⁸⁴ بر قرار
1611	خود ببیند دست رفته در ضرر	خون ازو بسیار رفته بی‌خبر

در بیان آنکه تن روح را چون لباسی است و این دست آستین دست روحست و این پای موزه پای روحست

1612	تا بدانی که این ⁸⁵ تن آمد چون لباس	رو بجو لابس لباسی را ملیس
1613	روح را توحید الله خوش تراست	غیر ظاهر دست و پای دیگر است
1614	دست و پا در خواب بینی و ایتلاف	آن حقیقت دان مدانش از گزاف
1615	آن توی که بی بدن داری بدن	پس مترس از جسم و جان بیرون شدن

⁸⁰ بکثیر: بسیاری NK

⁸¹ آگهم این کودکان کردند هین: آگهم مادر گران کردند هین NK

⁸² جمله از مشغولی او بی‌خبر: که ز مشغولی بشد زیشان خبر NK

⁸³ روح واله که نه پس داند نه پیش: روح واله که نه پس ببند نه پیش NK

⁸⁴ آن: او NK

⁸⁵ که این: که NK

حکایت آن درویش کی در کوه خلوت کرده بود⁸⁶

1616	بود درویشی به کھساری مقیم	خلوت او را بود هم خواب و ندیم
1617	چون ز خالق می‌رسید او را شمول	بود از انفاس مرد و زن ملول
1618	همچنانکه سهل شد ما را حضر	سهل شد هم قوم دیگر را سفر
1619	آنچنانکه عاشقی بر سروری	عاشق است آن خواجه بر آهنگری
1620	هر کسی را بهر کاری ساختند	میل آن را در دلش انداختند
1621	دست و پا بی میل جنبان کی شود	خار و خس بی آب و بادی کی رود
1622	گر ببینی میل خود سوی سما	پز دولت بر گشا همچون هما
1623	ور ببینی میل خود سوی زمین	نوحه می‌کن هیچ منشین از حنین
1624	عاقلان خود نوحه‌ها پیشین کنند	جاهلان آخر به سر بر می‌زنند
1625	ز ابتدای کار آخر را ببین	تا نباشی تو پشیمان یوم دین

دیدن زرگر عاقبت کار را و سخن بر وفق عاقبت گفتن با مستعیر ترازو

1624	آن یکی آمد به پیش زرگری	که ترازو ده که بر سنجم زری
1625	گفت خواجه رو مرا غربال ⁸⁷ نیست	گفت میزان ده برین ⁸⁸ تسخر مه‌ایست
1626	گفت جارویی ندارم در دکان	گفت بس بس این مضاحک را بمان
1627	من ترازویی که می‌خواهم بده	خویشتن را کر مکن هر سو مجه
1628	گفت بشنیدم سخن کر نیستم	تا نپنداری که بی معنیستم
1629	این شنیدم لیک پیری ناتوان ⁸⁹	دست از ضعیفست لرزان بی گمان ⁹⁰

⁸⁶ حکایت آن درویش کی در کوه خلوت کرده بود: و بیان حلاوت انقطاع و خلوت و داخل شدن درین منقبت کی انا جلیس من دگرنی و

انیس من استأنس بی NK

⁸⁷ غربال: غربیر N

⁸⁸ برین: بدین N

⁸⁹ ناتوان: مرتعش NK

⁹⁰ دست از ضعیفست لرزان بی گمان: دست لرزان جسم تو نامنتعش NK

دست لرزد پس بریزد زر خرد	1630	وآن زر تو هم قراضه خرد و مرد
تا زر خود را بجویم درغبار ⁹²	1631	بعد از آن گویی که جارویی بیار ⁹¹
گوییم غلبیر خواهم ای جری	1632	چون بروبی خاک را جمع آوری
جای دیگر رو ازینجا والسلام	1633	من ز اول دیدم آخر را تمام
کاندر از کهسار بود سر خواب و خورد ⁹³	1634	کن تمام اکنون حدیس شیخ فرد

بقیه قصه آن زاهد کوهی کی نذر کرده بود کی میوه کوهی از درخت باز نکنم و درخت نشانم و کسی را نکویم صریح و

کنایت کی بیفشان آن خورم کی باد افکنده باشد⁹⁴

سیب و امرود و انار بی شمار ⁹⁵	1634	داشت آن کهسار اشجار و ثمار
قیر از آن چیزی نجویی نایما ⁹⁶	1635	قوت آن درویش بود از میوه ها
عهد کردم که نچینم من دگر ⁹⁷	1636	گفت روزی کای خدای داد کر
من نجوهم دست بر شاجی نهد	1637	جز از آن میوه که زیر افتد زیاد
تا در آمد امتحانات قضا	1638	مدتی بر نذر خود بودش وفا
گر خدا خواهد به پیمان بر زنید	1639	زین سبب فرمود استثنا کنید
هر نفس بر دل دگر داغی نهد ⁹⁹	1640	هر زمان دل را دگر میلی دهد ⁹⁸
کل شیء عن مرادی لا یحید	1641	کلّ إصباحٍ لنا شأنٌ جدید
[113^b]		
در بیابانی اسپر صرصری است	1642	در حدیث آمد که دل همچون پری است
گه چپ و گه راست با صد اختلاف	1643	باد پر را هر طرف راند گزاف
کآب جوشان ز آتش اندر قازغان	1644	در حدیث دیگر این دل دان چنان
آن نه از وی لیک از جایی بود	1645	هر زمان دل را دگر رایبی بود

⁹¹ بعد از آن گویی که جارویی بیار: پس بگویی خواجه جارویی بیار NK

⁹² تا زر خود را بجویم درغبار: تا بجویم زر خود را درغبار NK

⁹³ کین تمام اکنون حدیس شیخ فرد * کاندر از کهسار بود سر خواب و خورد: - NK

⁹⁴ باشد: از درخت: NK

⁹⁵ داشت آن کهسار اشجار و ثمار * سیب و امرود و انار بی شمار: اندر آن که بود اشجار و ثمار * بس مرودی کوهی آنجا بی شمار NK

⁹⁶ قوت آن درویش بود از میوه ها * قیر از آن چیزی نجویی نایما: گفت آن درویش یا رب با تو من * عهد کردم زین نچینم در

زمین NK

⁹⁷ گفت روزی کای خدای داد کر * عهد کردم که نچینم من دگر: - NK

⁹⁸ میلی دهد: میلی دهد NK

⁹⁹ نهد: نهد NK

1646	پس چرا ایمن شوی بر رای دل	عهد بندی تا شوی آخر خجل
1647	این هم از تاثیر حکم است و قدر	چاه می‌بینی و نتوانی حذر
1648	نیست خود از مرغ پزان این عجب	که نبیند دام و افتد در عطب
1649	این عجب که دام ببند هم وتد	گر بخواهد ور نخواهد می‌فتد
1650	چشم باز و گوش باز و دام پیش	سوی دامی می‌پرد با پر خویش

تشبیه بند و دام قضا به صورت پنهان به اثر پیدا

1651	بنگری ¹⁰⁰ اندر دلّق مهتر زاده‌ای	سر برهنه در بلا افتاده‌ای
1652	در هوای نابکاری سوخته	اقمشه و املاّل خود بفروخته
1653	خان و مان رفته شده بدنام و خوار	کام دشمن می‌رود ادبیروار ¹⁰¹
1654	زاهدی ببند بگوید ای کیا	همتی می‌دار از بهر خدا
1655	کاندرین ادبار زشت افتاده‌ام	مال و ملک ¹⁰² و نعمت از کف داده‌ام
1656	همتی تا بوکه من زین وا رهم	زین گل تیره بود که بر جهم
1657	این دعا می‌خواهد او از عام و خاص	کالخلاص و الخلاص و الخلاص
1658	دست باز و پای باز و بند نی	نی موکل بر سرش نه آهنی
1659	از کدامین بند می‌جویی خلاص	وز کدامین حبس می‌جویی مناص
1660	بند تقدیر و قضای مختفی	کی نبیند آن به جز جان صفی
1661	گرچه پیدا نیست آن در مکمن است	بتر از زندان و بند آهن است
1662	زانکه آهنگر مر آن را بشکند	حفره گر هم خشت زندان بر کند
1663	ای عجب این بند پنهان گران	عاجز از تکسیر آن آهنگران
1664	دیدن آن بند احمد را رسد	بر گلوی بسته حبل من مسد
1665	دید بر پشت عیال بولهب	تنگ هیزم گفت حماله حطب

¹⁰⁰ بنگری : بینی NK

¹⁰¹ ادبیروار : ادبیروار K

¹⁰² مال و ملک : مال و زر NK

1666	حبل و هیزم را جز او چشمی ندید	که پدید آید برو هر ناپدید
1667	باقیانش جمله تاویلی کنند	که این ز بیهوشیست و ایشان هوشمند
1668	لیک از تاثیر آن پشتش دوتو	گشته و نالان شده او پیش تو
1669	که دعایی همتی تا وا رهم	تا ازین بند نهان بیرون جهم
1670	آنکه ببند این علامت ها پدید	چون نداند او شقی را از سعید
1671	داند و پوشد به امر ذوالجلال	تا ¹⁰³ نباشد کشف راز حق حلال
1672	این سخن پایان ندارد آن فقیر	از مجاعت شد زیون و تن اسیر

مضطرب شدن فقیر نذر کرده بکندن امرود بن از درخت و گوشمال حق رسیدن¹⁰⁴

1673	پنج روز آن باد امرودی نریخت	ز آتش جوعش صبوری می‌گریخت
1674	بر سر شاخی مرودی چند دید	باز صبوری کرد و خود را وا کشید
1675	باد آمد شاخ را سر زیر کرد	طبع را بر خوردن آن چیر کرد
1676	جوع و ضعف و قوت جذب و قضا	کرد زاهد را ز نذرش بی‌وفا
1677	چونکه از امرود بن میوه سکست	گشت اندر نذر و عهد خویش سست
1678	هم در آن دم گوشمال حق رسید	چشم او بگشاد و گوش او کشید

متهم کردن آن شیخ را با دزدان و بریدن دستش را

1679	اتفاقا دزد چندی تا تاختند	واندران کهسار مسکن ساختند ¹⁰⁵
1680	شحنه را غماز آگه کرد از ان	کندرین کوهست دزدان ز امکان ¹⁰⁶
1681	شحنه خالی عزم آن کهسار کرد	جمله را نگرفت وبست آن شیر مرد ¹⁰⁷
1682	پس بفرمود از غضب جلاذ را	دست و پای هر یک از تن کن جدا ¹⁰⁸

¹⁰³ تا : که NK

¹⁰⁴ گوشمال حق رسیدن : گوشمال حق رسیدن بی مهلت NK

¹⁰⁵ اتفاقا دزد چندی تا تاختند * واندران کهسار مسکن ساختند : بیست دزدان بدند آنجا و بیش * بخش می کردند مسروقات خویش NK

¹⁰⁶ شحنه را غماز آگه کرد از ان * کندرین کوهست دزدان ز امکان : شحنه را غماز آگه کرده بود * مردم شحنه بر افتادند زود NK

¹⁰⁷ شحنه خالی عزم آن کهسار کرد * جمله را نگرفت وبست آن شیر مرد : - NK

¹⁰⁸ پس بفرمود از غضب جلاذ را * دست و پای هر یک از تن کن جدا : - NK

جمله را ببرید و غوغایی بخواست	بی توقّف ¹⁰⁹ پای چپ و دست راست	1683
پاش را می‌خواست هم کردن سقط	دست زاهد هم بریده شد غلط	1684
بانگ بر جلاّد زد ¹¹⁰ ای سگ ببین	در زمان آمد سواری بس گزین	1685
دست او را تو چرا کردی جدا	این فلان شیخ است و ¹¹¹ ابدال خدا	1686
پیش شحنه داد آگاهی تفت	جامه را بدرید آن جلاّد و رفت ¹¹²	1687
که ندانستم خدا بر من گواه	شحنه آمد پا برهنه عذرخواه	1688
ای کریم و سرور اهل بهشت	هین بحل کن مرا زین کار زشت	1689
می‌شناسم من گناه خویش را	گفت می‌دانم سبب این نیش را	1690
پس یمینم برد دادستان او	من شکستم حرمت ایمان او	1691
تا رسید آن شومی جرات به دست	من شکستم عهد و دانستم بد است	1692
باد ای والی فدای حکم دوست	دست ما و پای ما و مغز و پوست	1693
تو ندانستی ترا نبود وبال	قسم من بود این ترا کردم حلال	1694
با خدا سامان پیچیدن کراست ¹¹³	و آنکه او دانست او فرمان‌رواست	1695
که بریده حلق او هم حلق او	ای بسا مرغ ¹¹⁴ پریده دانه‌جو	1696
بر کنار بام محبوس قفص ¹¹⁶	ای بسا مرغ از بی معده و مغص ¹¹⁵	1697
گشته از حرص گلو ماخوذ شست	ای بسا ماهی در آب دوردست	1698
شومی فرج و گلو رسوا شده	ای بسا مستور در پرده بده	1699
از این حرص گلویش زرد رو ¹¹⁷	ای بسا قاضی حبر نیک‌خو	1700
از عروج چرخشان شد سد باب	بلکه در هاروت و ماروت آن شراب	1701

¹⁰⁹ بی توقّف : هم بدان‌جا NK

¹¹⁰ بر جلاّد زد : زد بر عوان NK

¹¹¹ و: از K

¹¹² جامه را بدرید آن جلاّد و رفت : آن عوان بدرید جامه تیز رفت NK

¹¹³ کراست : کجاست NK

¹¹⁴ مرغ : مرغی NK

¹¹⁵ ای بسا مرغ از بی معده و مغص : ای بسا مرغی ز معده و مغص NK

¹¹⁶ قفص : قفس NK

¹¹⁷ از این حرص گلویش زرد رو: از گلو و رشوتی او زردرو NK

دید در خود کاهلی اندر نماز	1702	با یزید از بهر این کرد احتراز
دید علت خوردن بسیار از آب	1703	از سبب اندیشه کرد آن دو لباب
آنچنان کرد و خدایش داد تاب	1704	گفت تا سالی نخواهم خوردن ¹¹⁸ آب
تا که شد ¹¹⁹ و سلطان و قطب العارفین	1705	این کمینه جهد او بد بهر دین
مرد زاهد را در شکوی ببست	1706	چون بریده شد برای حلق دست
کرد معروفش بدین آفات حلق	1707	شیخ اقطع گشت نامش پیش حلق

کرامات شیخ اقطع و زنبیل بافتن او بدو دست

کو به هر دو دست می زنبیل بافت	1708	در عریش او را یکی زایر بیافت
در عریشم آمدی ¹²¹ سر کرده پیش	1709	گفت او را ای عدوی ¹²⁰ جان خویش
گفت از افراط مهر و اشتیاق	1710	این چراکردی شتاب اندر سباق
لیک مخفی دار این را ای کیا	1711	پس تبسم کرد و گفت اکنون بیا
نه قرینی نی حیبی نی خسی	1712	تا نمیرم من مگو این با کسی
مطلع گشتند بر بافیدنش	1713	بعد از آن قومی دگر از روزنش
من کنم پنهان کنی تو آشکار ¹²²	1714	گفت حکمت را تو دانی کردگار
کندرین ¹²³ غم بر تو منکر می شدند	1715	آمد الهامش که یکچندی بدند
که خدا رسواش کرد اندر فریق	1716	که مگر سالوس بود او در طریق
در ضلالت در گمان بد ¹²⁴ روند	1717	من نخواهم کان رمه کافر شوند
که دهیمت دست اندر وقت کار	1718	این کرامت را بکردیم آشکار
رد نگردند از جناب آسمان	1719	تا که آن بیچارگان بد گمان

¹¹⁸ خوردن : خورد NK

¹¹⁹ تا که شد : گشت او NK

¹²⁰ عدوی : عدو NK

¹²¹ آمدی : آمده NK

¹²² من کنم پنهان کنی تو آشکار: من کنم پنهان تو کردی آشکار NK

¹²³ کندرین : که در این NK

¹²⁴ کز: بد NK

روز در خوابی مگو کین خواب نیست	1738	سایه فرع است اصل جز مهتاب نیست
خواب و بیداریت آن دان ای عضد	1739	که ببیند خفته کو در خواب شد
او گمان برده که این دم خفتهام	1740	بیخبر زین کوست ¹³² درخواب دوم
کوزهگر گر کوزه‌ای را بشکند	1741	چون بخواهد باز خود قایم کند
کور را هر گام باشد ترس چاه	1742	با هزاران ترس می‌آید براه
مرد بینا دید عرض راه را	1743	پس بداند او مفاک و چاه را
پا و زانواش نلرزد هر دمی	1744	رو ترش کی دارد او از هر غمی
خیز فرعونا که ما آن نیستیم	1745	که بهر بانگی و غولی بیستیم
خرقه ما را بدر دوزنده هست	1746	ورنه ما را خود برهنه‌تر به است
بی لباس این خوب را اندر کنار	1747	خوش در آریم ای عدو نابکار
خوشر از تجرید از تن وز مزاج	1748	نیست ای فرعون بی الهام گنج

شکایت¹³³ استر پیش شتر کی من بسیار در رو می‌افتم و تو نمی‌افتی الا به نادر

یک شتر را استری گفت ای رفیق ¹³⁴	1749	در فراز و شیب و در راه دقیق
تو نه آبی ¹³⁵ در سر و خوش می‌روی	1750	من همی‌آیم بسر در چون غوی
من همی‌افتم برو در هر دمی	1751	خواه در خشکی و خواه اندر نمی
این سبب را گوگزیه هر ¹³⁶ چیست	1752	تاعیان کردد مراهم قصه بزیت
گفت از چشم توچشم من یقین ¹³⁷	1753	بی گمان روشنتر است تیز بین ¹³⁸
بعد از آن هم از بلندی ناضرام ¹³⁹	1754	زین سبب بی رو نیفتم خاضرام ¹⁴⁰

¹³² زین کوست : زان کوست NK

¹³³ شکایت : حکایت NK

¹³⁴ یک شتر را استری گفت ای رفیق : گفت استر با شتر کای خوش ای رفیق NK

¹³⁵ نیایی : نه آبی NK

¹³⁶ گوگزیه هر : گو با من که NK

¹³⁷ گفت از چشم توچشم من یقین : گفت چشم من ز تو روشنتر است NK

¹³⁸ بی گمان روشنتر است تیز بین : - NK

¹³⁹ ناضرام : ناضراست NK

¹⁴⁰ زین سبب بی رو نیفتم خاضرام : - NK

1755	چون برآیم بر سرکوه بلند	آخر عقبه ببینم هوشمند
1756	پس همه پستی و بالایی مرا ¹⁴¹	بی حجابی فاش بینماید خدا ¹⁴²
1757	هر قدم من از سر بینش نهم	از عثار و اوفتادن و ره
1758	تو ببینی پیش خود یک دو سه گام	دانه بینی و نبینی رنج دام
1759	یستوی الاعمی لدیکم و البصیر	فی المقام و النزول و المسیر
1760	چون جنین را در شکم حق جان دهد	جذب اجزا در مزاج او نهد
1761	از خورش او جذب اجزا می‌کند	تار و بود جسم خود را می‌تند
1762	تا چهل سالش به جذب جزوها	کرده باشد حق حریص اندر نما ¹⁴³
1763	جذب اجزا روح را تعلیم کرد	چون نداند جذب اجزا شاه فرد
1764	جامع این ذره‌ها خورشید بود	بی غذا اجزات را داند ربود
1765	آن زمانی کندر آبی ¹⁴⁴ تو ز خواب	هوش و حس رفته را خواند شتاب
1766	تا بدانی کان ازو غایب نشد	باز آید چونکه ¹⁴⁵ فرماید که عد

اجتماع اجزای خر عزیر علیه السلام بعد¹⁴⁶ از پوسیدن باذن الله و در هم مرکب شدن پیش چشم عزیر علیه السلام¹⁴⁷

1767	هین عزیرا در نگر اندر خرت	که ببوسیدست و ریزیده برت
1768	پیش تو گرد آوریم اجزاش را	آن سر و دم و دو گوش و پاش را
[115*]		
1769	دست نی و جزو برهم می‌نهد	پارها ¹⁴⁸ را اجتماعی می‌دهد
1770	در نگر در صنعت پاره‌زنی	کو همی‌دوزد کهن بی سوزنی
1771	ریسمان و سوزنی نی وقت خرز	آنچنان دوزد که پیدا نیست درز

¹⁴¹ مرا : راه NK

¹⁴² بی حجابی فاش بینماید خدا : دیده ام را وانماید هم اله NK

¹⁴³ کرده باشد حق حریص اندر نما : حق حریصش کرده باشد در نما NK

¹⁴⁴ کندر آبی : که در آبی NK

¹⁴⁵ چونکه : چون NK

¹⁴⁶ عزیر بعد : عزیر علیه السلام بعد NK

¹⁴⁷ چشم عزیر : چشم عزیر علیه السلام NK

¹⁴⁸ پارها : پاره ها NK

1772	چشم بگشا حشر را پیدا ببین	تا نماند شبههات در یوم دین
1773	تا ببینی جامعیام را تمام	تا نلرزی وقت مردن ز اهتمام
1774	همچنانکه وقت خفتن ایمنی	از فوات جمله حسهای تنی
1775	بر حواس خود نلرزی وقت خواب	گرچه می‌گردد پریشان و خراب

جزع ناکردن شیخی بر مرگ فرزندان خود

1776	بود شیخی رهنمایی پیش ازین	آسمانی شمع بر روی زمین
1777	چون پیمبر درمیان امتان	در گشای روضه دار الجنان
1778	گفت پیغامبر ¹⁴⁹ که شیخ رفته پیش	چون نبی باشد میان قوم خویش
1779	یک صباحی گفتش اهل بیت او	سخت‌دل چونی بگو ای نیک‌خو
1780	ما ز مرگ و هجر ¹⁵⁰ فرزندان تو	نوحه می‌داریم با پشت دوتو
1781	تو نمی‌گیری نمی‌زاری چرا	نیست رحمت‌در دل ای پیشوا ¹⁵¹
1782	چون ترا رحمی نباشد در درون	پس چه اومیدستمان از تو کنون
1783	ما باومید تویم ای بوالوفا ¹⁵²	که بنگذاری تو ما را در فنا
1784	چون بیارایند روز حشر تخت	خود شفیع ما توی آن روز سخت
1785	در چنان روز و شب بی‌زینهار	ما به اکرام تویم اومیدوار
1786	دست ما و دامن تست آن زمان	که نماند هیچ مجرم را امان
1787	گفت پیغامبر که روز رستخیز	کی گذارم مجرمان را اشکریز
1788	من شفیع عاصیان باشم بجان	تا رهانمشان ز اشکنجه گران
1789	عاصیان واهل کبایر را به جهد	وا رهانم از عتاب نقض عهد
1790	صالحان امتم خود فارغ‌اند	از شفاعتهای من روز گزند

¹⁴⁹ پیغامبر: پیغامبر NK

¹⁵⁰ هجر مرگ: مرگ و هجر NK

¹⁵¹ نیست رحمت‌در دل ای پیشوا: یا که رحمت نیست در دل ای کیا NK

¹⁵² ما باومید تویم ای بوالوفا: ما به امید تویم ای پیشوا NK

گفتشان چون حکم نافذ می‌رود	1791 بلکه ایشان را شفاعتها بود
من نیم وازر خدایم بر فراشت	1792 هیچ وازر وزر غیری بر نداشت
در قبول حق چو اندر کف کمان	1793 آنک بی وزراست شیخ است ای جوان
معنی این مو بدان ای بی امید ¹⁵⁴	1794 شیخ کی ¹⁵³ بُود پیر یعنی مو سپید
تا ز هستی‌اش نماند تایی مو	1795 هست آن موی سیه هستی او
گر سیه‌مو باشد او یا خود دوموست	1796 چونکه هستی‌اش نماند پیر اوست
نیست آن مو موی ریش و موی سر	1797 هست آن موی سیه وصف بشر
که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر	1798 مهد در عیسی بر آرد صد نفیر ¹⁵⁵
شیخ نبود کهل باشد ای پسر	1799 گر رهید از بعض اوصاف بشر
نیست بر وی شیخ و مقبول خداست	1800 ور ¹⁵⁶ یکی موی سیه کان وصف ماست
پیرمشر کز می نفس است مست ¹⁵⁷	1801 چون بود مویش سپید ار با خود است
نیست از عرش و سما آفاقی است ¹⁵⁹	1802 یک ¹⁵⁸ سر موکر ز وصفش باقی است

عذر گفتن شیخ بهر ناگریستن بر فرزندان

که ندارم رحم و مهر و دل شفیق	1803 شیخ گفت او را مپندار ای رفیق
گرچه جان جمله کافر نعمت است	1804 بر همه کفار ما را رحمت است
که چرا از سنگهاشان مالش است	1805 بر سگانم رحمت و بخشایش است
که ازین ¹⁶⁰ خو وا رهانش ای خدا	1806 آن سگی که می‌گزد گویم دعا
که نباشند از خلاق سنگسار	1807 این سگان را هم در آن اندیشه دار

¹⁵³ شیخ کی : شیخ که NK

¹⁵⁴ بی امید : کنر امید NK

¹⁵⁵ مهد در عیسی بر آرد صد نفیر: عیسی اندر مهد بر دارد نفیر NK

¹⁵⁶ ور : چون NK

¹⁵⁷ پیرمشر کز می نفس است مست : او نه پیر است و نه خاضر ایزد است NK

¹⁵⁸ یک : ور NK

¹⁵⁹ نیست از عرش و سما آفاقی است : او نه از عرش است او آفاقی است NK

¹⁶⁰ ازین : از این NK

1808	زان ¹⁶¹ بیاورد اولیا را بر زمین	تا کندشان رحمة للعالمین
1809	خلق را خواند سوی درگاه خاص	شاه را گوید ¹⁶² که وافر کن خلاص
1810	جهد بنماید ازین سو بهر پند	چون نشد گوید خدایا در میند
1811	رحمت جزوی بود مر عام را	رحمت کلی بود همام را
1812	رحمت جزوش قرین گشته به کل	رحمت دریاست بود ¹⁶³ هادی سبل
		[115^b]
1813	رحمت جزوی به کل پیوسته شو	رحمت کل را تو هادی بین و رو
1814	تا که جزواست او نداند راه بحر	هر غدیری را کند ز اشباه بحر
1815	چون نداند راه یم کی ره برد	سوی دریا خلق را چون آورد
1816	متصل گردد به بحر آنگاه او	ره برد تا بحر همچون سیل و جو
1817	ور کند دعوت به تقلیدی بود	نه از ¹⁶⁴ عیان و وحی تاییدی بود
1818	گفت پس چون رحم داری بر همه	همچو چوپانی به گرد این رمه
1819	چون نداری نوحه بر فرزند خویش	چونکه فساد اجلشان زد بنیش
1820	چون گواه رحم اشک دیده‌هاست	دیده تو بی نم و گریه چراست
1821	رو به زن کرد و بگفتش ای عجز	خود نباشد فصل دی همچون تموز
1822	جمله گر مردند ایشان گر حی‌اند ¹⁶⁵	غایب و پنهان ز چشم دل کی‌اند ¹⁶⁶
1823	من چو بینمشان معین پیش خویش	از چه رو رو را کنم همچون تو ریش
1824	گرچه بیرون‌اند ¹⁶⁷ از دور زمان	با من‌اند ¹⁶⁸ و گرد من بازی‌کنان
1825	گریه از هجران بود یا از فراق	با عزیزانم وصال است و عناق
1826	خلق اندر خواب می‌بینندشان	من به بیداری همی‌بینم عیان

¹⁶¹ زان : ز آن NK
¹⁶² شاه را گوید : حق را خواند NK
¹⁶³ دریاست بود : دریا بود NK
¹⁶⁴ نه از : نز NK
¹⁶⁵ حی‌اند : حیند NK
¹⁶⁶ کی‌اند : کیند NK
¹⁶⁷ بیرون‌اند : بیروند NK
¹⁶⁸ من‌اند : منند NK

1827	زین جهان خود را دمی پنهان کنم	برگ حس را از درخت افشان کنم
1828	حس اسیر عقل باشد ای فلان	عقل اسیر روح باشد هم بدان
1829	دست بسته عقل را جان باز کرد	کارهای بسته را هم ساز کرد
1830	حسها و افکار ¹⁶⁹ بر آب صفا	همچو خس بگرفته روی آب را
1831	دست عقل آن خس به یکسو می‌برد	آب پیدا می‌شود پیش خرد
1832	خس بس انبه است ¹⁷⁰ بر جو چون حباب	تا نخیزد کی نماید روی آب ¹⁷¹
1833	چونکه دست عقل نگشاید خدا	خس فزاید از هوا بر آب ما
1834	آب را هر دم کند پوشیده او	آن هوا خندان و گریان عقل تو
1835	چونکه بریندد تقی دست هوا ¹⁷²	حق گشاید هر دو دست عقل را
1836	پس حواس چیره محکومت شود ¹⁷³	چون خرد سالار و مخدومت شود ¹⁷⁴
1837	حس را بی‌خواب خواب اندر کند	تا که از جان غیبها سر بر زند ¹⁷⁵
1838	هم به بیداری ببیند ¹⁷⁶ وطلبها	هم ز گردون برگشاید بابها

قصه خواندن ضریر¹⁷⁷ مصحف را در رو و بینا شدن وقت قرائت

1839	دید در ایام یک مرد فقیر ¹⁷⁸	مصحفی در خانه پیری ضریر
1840	گشت ضیفش در تموز پر ز سوز ¹⁷⁹	هر دو زاهد جمع با هم چند روز
1841	گفت اینجا ای عجب مصحف چراست	چونکه نابیناست این درویش راست
1842	اندرین اندیشه تشویشش فزود	که جز او را نیست اینجا باش و بود

¹⁶⁹ افکار: اندیشه NK

¹⁷⁰ است: بود NK

¹⁷¹ تا نخیزد کی نماید روی آب: خس چو یکسو رفت پیدا گشت آب NK

¹⁷² چونکه بریندد تقی دست هوا: چونکه تقوی بست دو دست هوا NK

¹⁷³ محکومت شود: محکوم تو شد NK

¹⁷⁴ مخدومت شود: مخدوم تو شد NK

¹⁷⁵ تا که از جان غیبها سر بر زند: تا که غیبها ز جان سر بر زند NK

¹⁷⁶ ببیند: ببینی NK

¹⁷⁷ خواندن ضریر: خواندن شیخ ضریر NK

¹⁷⁸ ایام یک مرد فقیر: ایام آن شیخ فقیر NK

¹⁷⁹ گشت ضیفش در تموز پر ز سوز: پیش او مهمان شد او وقت تموز NK

1843	اوست تنها مصحفی آویخته	من نیم گستاخ یا آمیخته
1844	تا بیرسم نی خمش صبری کنم	تا به صبری بر مرادی بر زخم
1845	صبر کرد و بود چندی در حرج	کشف شد کالصبر مفتاح الفرغ

صبرکردن لقمان چون دید کی داود¹⁸⁰ علیه السلام حلقه‌ها می‌ساخت از سوال کردن با این نیت کی صبر از سوال موجب فرج باشد

1846	رفت لقمان سوی داود صفا	دید کو می‌کرد ز آهن حلقه‌ها
1847	جمله را با همدگر در می‌فکند	ز آهن پولاد آن شاه بلند
1848	صنعت زراد او کم دیده بود	درعجب می‌ماند وسواسش فزود
1849	کین چه شاید بود وا پرسم ازو	که چه می‌سازی ز حلقه تو بتو
1850	باز با خود گفت صبر اولیتر است	صبر تا مقصود زوتر رهبر است
1851	چون نپرسی زودتر کشف شود	مرغ صبر از جمله پران‌تر بود
1852	ور بپرسی دیرتر حاصل شود	سهل از بی صبریت مشکل شود
1853	چونکه لقمان تن بزد هم در زمان	شد تمام از صنعت داود آن

[116^a]

1854	پس زره سازید و در پوشید او	پیش لقمان کریم صبرخو
1855	گفت این نیکو لباس است ای فتی	در مصاف و جنگ دفع زخم را
1856	گفت لقمان صبر هم نیکو دمی است	کان پناه ¹⁸¹ و دافع هر جا غمی است
1857	صبر را با حق قرین کرد ای فلان	آخر والعصر را آگه بخوان
1858	صد هزاران کیمیا حق آفرید	کیمیایی همچو صبر آدم ندید

بقیه حکایت نابینا و مصحف

¹⁸⁰ کی داود : که داوود NK

¹⁸¹ کان پناه : که پناه NK

1859	مرد مهمان صبرکرد و ناگهان	کشف گشتش حال مشکل در زمان
1860	نیم‌شب آواز قرآن را شنید	جست از خواب آن عجایب را بید
1861	که ز مصحف کور می‌خواندی درست	گشت بی‌صبر و ازو آن حال جست
1862	گفت چون در چشمهات نیست نور ¹⁸²	چون همی‌خوانی همی‌بینی سطور
1863	آنچه می‌خوانی بر آن افتاده‌ای	دست را بر حرف آن بنهاده‌ای
1864	اصبعت در سیر پیدا می‌کند	که نظر بر حرف داری مستند
1865	گفت ای گشته ز جهل تن جدا	این عجب می‌داری از صنع خدا
1866	من ز حق در خواستم کای مستعان	در قرأت بسحریصم همچو جان ¹⁸³
1867	نیستم حافظ مرا نوری بده	در دو دیده وقت خواندن بی‌گره
1868	باز ده دو دیده‌ام را آن زمان	که بگیرم مصحف و خوانم عیان
1869	آمد از حضرت ندا ای ¹⁸⁴ مرد کار	ای به هر رنجی به ما اومیدوار
1870	حسن ظنّ است و امیدی خوش تو را	کان تورا ¹⁸⁵ گوید به هر دم برتر آ
1871	هر زمان که قصد خواندن آیدت ¹⁸⁶	یا ز مصحفها قرائت بایدت
1872	من در آن دم وا دهم چشم ترا	تا فرو خوانی معظم جوهرها
1873	همچنان کرد و هر آنگاهی که من	وا گشایم مصحف اندر خواندن
1874	آن خبیری که نشد غافل ز کار	آن گرامی ¹⁸⁷ پادشاه و کردگار
1875	باز بخشد بینشم آن شاه فرد	در زمان همچون چراغ شب‌نورد
1876	زین سبب نبود ولی را اعتراض	هرچه بستاند فرستد اعتیاض
1877	گر بسوزد باغت انگورت دهد	در میان ماتمی سورت دهد
1878	آن شل بی‌دست را دستی دهد	کان غمها را دل مستی دهد

¹⁸²گفت چون در چشمهات نیست نور: گفت آیا ای عجب با چشم کور NK

¹⁸³در قرأت بسحریصم همچو جان: بر قرائت من حریصم همچو جان NK

¹⁸⁴ای: کای NK

¹⁸⁵کان تورا: که ترا K، که تو را N

¹⁸⁶آیدت: باشدت NK

¹⁸⁷گرامی: گرامی N

- 1879 لا نسلم و اعتراض از ما برفت چون عوض می‌آید از مفقود زفت
- 1880 چونکه بی آتش بخشد گرمیم¹⁸⁸ آتشم را گر کشد پس راضیم¹⁸⁹
- 1881 بی چراغی چون دهد او روشنی از چه بر فوت چراغ افغان کنی¹⁹⁰

صفت بعضی اولیا کی راضی‌اند به احکام مرو لایذ نکنند¹⁹¹ کی این حکم را بگردان

- 1882 بشنو اکنون قصه آن رهروان که ندارند اعتراضی در جهان
- 1883 ز اولیا اهل دعا خود دیگرند گه همی‌دوزند و گاهی می‌درند
- 1884 قوم دیگر می‌شناسم ز اولیا که دهانشان بسته باشد از دعا
- 1885 از رضا که هست رام آن کرام جستن دفع قضاشان شد حرام
- 1886 در قضا ذوقی همی‌بینند خاص کفرشان آید طلب کردن خلاص
- 1887 حسن ظنی بر دل ایشان گشود که نپوشند از عزا¹⁹² جامه کبود

سؤال کردن بهلول آن درویش را

- 1888 گفت بهلول آن یکی درویش را چونی ای درویش واقف کن مرا
- 1889 گفت چون باشد کسی که جاودان بر مراد او رود کار جهان
- 1890 جمله و جوها بر رضای او روند¹⁹³ اختران زان سان که خواهد آن شوند
- 1891 زندگی و مرگ سرهنگان او بر مراد او روانه کو بکو
- 1892 هر کجا خواهد فرستد تعزیت هر کجا خواهد ببخشد تهنیت
- 1893 سالکان راه هم بر گام او ماندگان از راه هم در دام او
- 1894 هیچ دندان نهند در جهان بی رضا و امر آن فرمان‌روان

[116^b]

¹⁸⁸ چونکه بی آتش بخشد گرمیم : چونکه بی آتش مرا گرمی رسد NK

¹⁸⁹ آتشم را گر کشد پس راضیم : راضیم گر آتشش ما را کشد NK

¹⁹⁰ از چه بر فوت چراغ افغان کنی : گر چراغش شد چه افغان می‌کنی NK

¹⁹¹ به احکام مرو لایذ نکنند : به احکام و لایذ نکنند K ، به احکام و دعا و لایذ نکنند N

¹⁹² عزا : عمی NK

¹⁹³ جمله و جوها بر رضای او روند : سیل و جوها بر مراد او روند NK

1895	گفت ای شه راست گفתי هست این ¹⁹⁴	در فر و سیمای تو پیداست این ¹⁹⁵
1896	این و صد چندینی ای صادق ولیک	شرح فرما و بیان ¹⁹⁶ کن نیک نیک
1897	آنچنانکه فاضل و مرد فضول	از دل وار جان کنند از را قبول ¹⁹⁷
1898	آنچنانش شرح کن اندر کلام	که از آن هم بهره یابد فهم ¹⁹⁸ عام
1899	ناطق کامل چو خوانپاشی بود	بر سر خوانش ز هر آشی بود ¹⁹⁹
1900	تا ²⁰⁰ نماند هیچ مهمان بی نوا	هر کسی یابد غذای خود جدا
1901	همچو قرآن کان ²⁰¹ به معنی هفت توست	خاص را و عام را مطعم دروست ²⁰²
1902	گفت این باری یقین شد پیش عام	که جهان در امر یزدان است رام
1903	هیچ برگی می ²⁰³ نیفتد از درخت	بی قضا و حکم آن سلطان تخت ²⁰⁴
1904	از دهان لقمه نشد سوی گلو	تا نگفت آن لقمه ²⁰⁵ را حق که ادخلوا
1905	میل و رغبت کان زمام آدمی است	جنبش آن رام امر آن غنی است
1906	در زمینها و آسمانها ذره‌ای	پر نجیباند نگردد پره‌ای
1907	جز به فرمان ²⁰⁶ قدیم نافذش	شرح نتوان کرد و جلدی نیست خوش
1908	کی ²⁰⁷ شمرد برگ درختان را تمام	بی‌نهایت کی شود در نطق رام
1909	این قدر بشنو که چون کلی کار	می‌نگردد جز به امر کردگار
1910	چون قضای حق رضای بنده شد	حکم او را بنده خواهنده شد
1911	بی تکلف نه پی مزد و ثواب	بلکه طبع او چنین شد مستطاب

¹⁹⁴گفت ای شه راست گفתי هست این : گفت ای شه راست گفתי همچنین NK

¹⁹⁵پیداست این : پیدا یقین NK

¹⁹⁶شرح فرما و بیان : شرح کن این را بیان NK

¹⁹⁷از دل وار جان کنند از را قبول : چون به گوش او رسد آرد قبول NK

¹⁹⁸فهم : عقل NK

¹⁹⁹بر سر خوانش ز هر گونه آشی بود : خوانش بر هر گونه آشی بود NK

²⁰⁰تا : که NK

²⁰¹کان : که NK

²⁰²دروست : دراوست NK

²⁰³می: در NK

²⁰⁴تخت: بخت NK

²⁰⁵نگفت لقمه : نگوید لقمه NK

²⁰⁶به فرمان : به فرمان N

²⁰⁷کی: که NK

1912	زندگی خود نخواهد بهر خود	نی پی ذوق ²⁰⁸ حیات مستلذ
1913	هرکجا امر قدم را مسلکی است	زندگی و مردگی پیشش یکی است
1914	بهر یزدان میزید نی بهر گنج	بهر یزدان می مرد ند از ²⁰⁹ خوف رنج
1915	هست ایمانش برای خواه او ²¹⁰	نی برای جنت و اشجار و جو
1916	ترک کفرش هم برای حق بود	نی ز بیم آنکه در آتش رود
1917	این چنین آمد ز اصل آن خوی او	پر بود چشمش ز حسن روی او ²¹¹
1918	آنگهان خندد که او ببند رضا	همچو حلوی شکر او را قضا
1919	بندهای کش خور ²¹² و خلقت این بود	نی جهان بر امر و فرمانش رود
1920	پس چرا لایه کند او یا دعا	که بگردان ای خداوند این قضا
1921	مرگ او و مرگ فرزندان او	بهر حق پیشش چو حلوا در گلو
1922	نزع فرزندان بر آن باوفا	چون قطایف پیش مرد ²¹³ بی‌نوا
1923	پس چرا گوید دعا الا مگر	در دعا ببند رضای دادگر
1924	آن شفاعت و آن دعا نه از ²¹⁴ رحم خود	می‌کند آن بنده صاحب رشد
1925	رحم خود را او همان دم سوخته است	که چراغ عشق حق افروخته است
1926	دوزخ اوصاف او عشق است و او	سوخت مر اوصاف خود را مو بمو
1927	هر طروقی این فروقی کی شناخت	چون ²¹⁵ دقوی تا درین دولت بتاخت

216 قصه دقوی و کراماتش

²⁰⁸ ذوق : ذوقی K
²⁰⁹ بهر یزدان می مرد ند از : بهر یزدان می مرد نذ K ، بهر یزدان می مرد نه از N
²¹⁰ خواه او:خواست او NK
²¹¹ پر بود چشمش ز حسن روی او: نه ریاضت نه بجست و جوی او NK
²¹² خور: خوی NK
²¹³ مرد: شیخ NK
²¹⁴ دعا نه از: دعا نذ K
²¹⁵ چون: جز NK
²¹⁶ قصه دقوی و کراماتش : قصه دقوی رحمة الله علیه و کراماتش K

عاشق و صاحب کرامت خواجه‌ای	آن دقوی داشت خوش دیباجه‌ای	1928
شبروان راگشته زو روشن روان	بر زمین می‌شد چو مه بر آسمان	1929
کم دو روز اندر دهی انداختی	در مقامی مسکنی کم ساختی	1930
عشق آن مسکن کند در من فروز	گفت در یک خانه گر باشم دو روز	1931
انقلی یا نفس سیری للغنا	غرة المسکن احاذره انا	1932
کی یکون خالصا فی الامتحان	لا اعود خلق قلبی بالمکان	1933
چشم اندر شاه باز او همچو باز	روز اندر سیر بد شب در نماز	1934
منفرد از مرد و زن نی از دوی ²¹⁷	منقطع از خلق نی از بد خوی	1935
خوش شفعی و دعاش مستجاب	مشفق بر خلق و نافع همچو آب	1936
بهرتر از مادر شهی‌تر از پدر	نیک و بد را مهربان و مستقر	1937
چون پدر هستم شفیق و مهربان	گفت پیغامبر شما را ای مهان	1938
جزو را از کل چرا بر می‌کنید	زان ²¹⁸ سبب که جمله اجزای منید	1939
عضو از تن قطع شد مردار شد	جزو از کل قطع شد بی کار شد	1940
مرده باشد نبودش از جان خبر ²¹⁹	تا نپیوندد بکل بار دگر	1941
	[117 ^a]	
عضو نو بیریده هم جنبش کند	ور بجنب نیست آن را خود سند	1942
این نه آن کل است کو ²²⁰ ناقص شود	جزو ازین گر برد یکسو رود ²²¹	1943
چیز ناقص گفته شد بهر مثال	قطع و وصل او نیاید در مقال	1944

بازگشتن به قصه دقوی

²¹⁷دوی : دوی N

²¹⁸زان : زان K

²¹⁹اثر: خبر NK

²²⁰کو:کاو N

²²¹جزو ازین گر برد یکسو رود : جزو ازاین کل گر برد یکسو رود NK

1945	مر علی را در مثالی شیر خواند	شیر مثل او نباشد گرچه راند
1946	از مثال و مثل و فرق آن بران	جانب قصه دقوی ای جوان
1947	آنکه در فتوی امام خلق بود	گوی تقوی ²²² از فرشته می‌رود
1948	آنکه اندر سیر مه را مات کرد	هم ز دین‌داری او دین رشک خورد
1949	با چنین تقوی و اوراد و قیام	طالب خاصان حق بودی مدام
1950	در سفر معظم مرادش آن بدی	کو دمی مقهون یک خاصی زدی ²²³
1951	این همی‌گفتی چو می‌رفتی به راه	که قرین کن با خواصم ای آله ²²⁴
1952	یا رب آنها را که بشناسد دلم	بنده و بسته‌میان و مجملم
1953	و آنکه نشناسم تو ای یزدان جان	بر من محجوبشان کن مهربان
1954	حضرتش گفتی که ای صدر مهین	این چه عشق است و چه استسقا است این
1955	مهر من داری چه می‌جویی دگر	چون خدا با تست چون جویی بشر
1956	او بگفتی یا رب ای دانای راز	تو گشودی در دلم راه نیاز
1957	درمیان بحر اگر بنشسته‌ام	طمع در آب سبو هم بسته‌ام
1958	همچو داووم ²²⁵ نود نعهه مراسم	طمع در نعهه حریفم هم بخاست
1959	حرص اندر عشق تو فخر است و جاه	حرص اندر غیر تو ننگ و تباه
1960	شهوت و حرص نران پیشی بود	و آن سستان ²²⁶ ننگ و بدکیشی بود
1961	حرص مردان از ره پیشی بود	در مخنث حرص سوی پس رود
1962	آن یکی حرص از کمال مردی است	وین ²²⁷ دگر حرص افتضاح و سردی است
1963	آه سری هست اینجا بس نهان	که سوی خضری شود موسی روان

²²²تقوی : تقوا N

²²³کو دمی مقهون یک خاصی زدی : که دمی بر بنده خاصی زدی NK

²²⁴که قرین کن با خواصم ای آله : کن قرین خاصگانم ای آله NK

²²⁵داووم : داووم NK

²²⁶و آن سستان : و آن حیزان NK

²²⁷وین : و آن NK

- 1964 همچو مستسقی کز آبش سیر نیست بر هر آنچه یافتی بالله مه ایست
 1965 بی نهایت حضرت است این بارگاه صدر را بگذار صدر تست راه

سر طلب کردن موسی خضر را با کمال²²⁸ نبوت و قربت

- 1966 از کلیم حق بیاموز ای کریم بین چه می‌گردد ز مشتاقی کلیم
 1967 با چنین جاه و چنین پیغامبری²²⁹ طالب خضرم ز خودبینی بری
 1968 موسیا تو قوم خود را هشته‌ای در پی نیکویی سرگشته‌ای
 1969 کیقبادی رسته از خوف و رجا چند گردی چند جویی تا کجا
 1970 آن تو با تست²³⁰ و تو واقف برین²³¹ آسمانا چند بیمایی زمین
 1971 گفت موسی این ملامت کم کنید آفتاب و ماه رانه کم زنید²³²
 1972 می‌روم تا مجمع البحرین من تا شوم مصحوب سلطان زمن
 1973 اجعل الخضر لامری سبیا ذاک او امضی و اسری حقبا
 1974 سال‌ها پرم به پر و بال‌ها سال‌ها چه بود هزاران سال‌ها
 1975 می‌روم یعنی نمی‌ارزد بدان عشق جانان کم بدان از عشق نان
 1976 این سخن پایان ندارد ای عمو داستان آن دقوی گوی تو²³³

بازگشتن به قصه دقوی

- 1977 آن دقوی رحمة الله علیه گفت سافرت مدی فی خافقیه
 1978 سال و مه رفتم سفر از عشق ماه بی‌خبر از راه حیران در اله
 1979 پا برهنه می‌روی بر خار و سنگ گفت من حیرانم و بی خویش و دنگ
 1980 تو مبین این پایها را بر زمین زانکه بر دل می‌رود عاشق یقین

²²⁸خضر را با کمال : خضر را علیهماالسلام با کمال K

²²⁹پیغامبری : پیغامبری NK

²³⁰تست : تست NK

²³¹برین : بر این NK

²³²آفتاب و ماه رانه کم زنید : آفتاب و ماه را کم ره زنید NK

²³³دقوی گوی تو : دقوی را بگو NK

1981	از ره و منزل ز کوتاه و دراز	دل چه داند کوست ²³⁴ مست دلنواز
1982	آن دراز و کوتاه اوصاف تن است	رفتن ارواح دیگر رفتن است
[117 ^b]		
1983	تو سفر کردی ز تظلی ²³⁵ تا به عقل	نی به گامی بود نی منزل نه نقل
1984	سیر جان بی چون بود در دور و دیر	جسم ما از جان بیاموزید سیر
1985	سیر جسمانه رها کرد او کنون	می‌رود بی‌چون نهان در شکل چون
1986	گفت روزی می‌شدم مشتاق‌وار	تا ببینم در بشر انوار یار
1987	تا ببینم قلمی در قطره‌ای	آفتابی درج اندر ذره‌ای
1988	چون رسیدم سوی یک ساحل به گام	بود بیگه گشته روز و وقت شام

نمودن مثال هفت شمع سوی ساحل

1989	هفت شمع از دور دیدم ناگهان	اندر آن ساحل شتابیدم بدان
1990	نور شعله هر یکی شمعی از آن	بر شده خوش تا عنان آسمان
1991	خیره گشتم خیرگی هم خیره گشت	موج حیرت عقل را از سر گذشت
1992	این چگونه شمع ها افروخته است	کین دو دیده خلق ازینها دوخته است
1993	خلق جویان چراغی گشته بود	پیش آن شمعی که بر مه می‌فزود
1994	چشم‌بندی بد عجب بر دیده‌ها	بندشان می‌کرد یهدی من یشا

شدن آن هفت شمع بر مثال یک شمع

1995	باز می‌دیدم که می‌شد هفت یک	می‌شکافید از نقش جیب فلک ²³⁶
1996	باز آن یک بار دیگر هفت شد	مستی و حیرانی من زفت شد
1997	اتصالاتی میان شمع ها	که نیاید بر زبان و گفت ما

²³⁴کوست : کاوست N

²³⁵ز طفلی : ز نطفه NK

²³⁶می‌شکافید از نقش جیب فلک : می‌شکافد نور او جیب فلک NK

سال ها نتوان نمودن از زبان	آنکه یک دیدن کند ادراک آن	1998
سال ها نتوان شنیدن ²³⁷ آن بگوش	آنکه یک دم بیندش ادراک هوش	1999
زانکه لا احصی ثناء ما علیک	چونکه پایانی ندارد رو الیک	2000
تا چه چیزاست از نشان کبریا	بیشتر رقتم دوان کان شمع ها	2001
تا بیفتادم ز تعجیل و شتاب	می‌شدم بی خویش و مدهوش و خراب	2002
اوقاتم بر سر خاک زمین	ساعتی بی‌هوش و بی‌عقل اندرین	2003
در روش گویی نه سر نه پاستم	باز با هوش آمدم برخاستم	2004

نمودن آن شمع ها در نظر هفت مرد

نورشان می‌شد به سقف لاژورد	هفت شمع اندر نظر شد هفت مرد	2005
از صلابت نورها را می‌سترد	پیش آن انوار نور روز درد	2006

باز شدن آن شمع ها هفت درخت

چشمم از سیزی ایشان نیکبخت	باز هر یک مرد شد شکل درخت	2007
برگ هم گم گشته از میوه فراخ	زانبهی برگ پنهان گشته ²³⁸ شاخ	2008
سدره چه بود از خلا بیرون شده	هر درختی شاخ بر سدره زده	2009
زیرتر از گاو و ماهی بد یقین	بیخ هر یک رفته در قعر زمین	2010
عقل از آن اشکالشان زیر و زیر	بیخشان از شاخ خندان‌روی‌تر	2011
همچو آب از میوه جستی نورآن ²⁴⁰	میوه‌ای که بر شکافیدی عیان ²³⁹	2012

مخفی بودن آن درختان از چشم خلقان²⁴¹

²³⁷شنیدن : شنودن NK
²³⁸پنهان گشته : پیدا نیست NK
²³⁹عیان : ز زور NK
²⁴⁰نورآن : برق نور NK
²⁴¹چشم خلقان : چشم خلق NK

2033	با کمال احتیاج و افتقار	ز آرزوی نیم غوره جانسپار
2034	ز اشتیاق و حرص یک برگ درخت	می‌زنند این بی‌نویان آه سخت
2035	در هزیمت زین درختان و ثمار ²⁴⁶	این خلاق صد هزار اندر هزار
2036	باز می‌گویم عجب من بی‌خودم	دست در شاخ خیالی در زدم
2037	هین خوان ما استیاس الرسل ای عمو ²⁴⁷	تا به ظنوا انهم قد کذبوا
2038	این قرائت خوان که تخفیف کذب	این بود که خویش بیند محتجب
2039	در گمان افتاد جان انبیا	ز اتفاق منکری اشقیا
2040	جائهم بعد التشکل نصرنا	ترکشان گو بر درخت جان بر آ
2041	می‌خور و می‌ده بدان کش روزی است	هر دمش از و حی سحر آموزی است ²⁴⁸
2042	خلق‌گویان ای عجب این بانگ چیست	چونکه صحرا از درخت و بر تهی است
2043	گیج گشتیم از دم سوداییان	که به نزدیک شما باغ است و خوان
2044	چشم می‌مالیم اینجا باغ نیست	یا بیابانی است یا مشکل رهی است
2045	ای عجب چندین دراز این ماجرا ²⁴⁹	چون بود بیهوده و هزل و حطار خود هست کو
2046	من همی‌گویم چو ایشان ای عجب	این چنین مهری چرا زد صنع رب
2047	زین تنازع ها محمد در عجب	در تعجب نیز مانده بولهب
2048	زین عجب تا آن عجب فرقیست ژرف	تا چه خواهد کرد سلطان شگرف
2049	ای دقوی نیزتر ران هین خموش	چند گویی چند چون قحط است گوش

یک درخت شدن آن هفت درخت

²⁴⁶ درختان و ثمار: درخت و زین ثمار NK

²⁴⁷ هین خوان ما استیاس الرسل ای عمو: حتی اذا ما استیاس الرسل بگو NK

²⁴⁸ هر دمش از و حی سحر آموزی است: هر دم و هر لحظه سحرآموزی است NK

²⁴⁹ ماجرا: گفت و گو NK

2050	گفت راندم بیشتر من نیکبخت	بازگشتند آن درختان یک درخت ²⁵⁰
2051	هفت می‌شد فرد می‌شد هر دمی	من چه سان می‌گشتم از حیرت همی
2052	بعد از آن دیدم درختان در نماز	صف کشیده چون جماعت کرده ساز
2053	یک درخت از پیش مانند امام	دیگران اندر پس او در قیام
2054	آن قیام و آن رکوع و آن سجود	از درختان بس شگفتم می‌نمود
2055	یاد کردم قول حق را آن زمان	گفت النجم و شجر را یسجدان
2056	این درختان را نه زانو نه میان	این چه ترتیب نمازاست آنچنان
2057	آمد الهام خدا کای بافروز	چون نمی بینی توانی صنع جوروز ²⁵¹

هفت مرد شدن آن هفت درخت

2058	بعد دیری گشت آنها هفت مرد	جمله در فعه پی یزدان فرد
2059	چشم می‌مالم که آن هفت ارسلان	تا کیانند و چه دارند از جهان
2060	چون به نزدیکی رسیدم من ز راه	کردم ایشان را سلام از انتباه
2061	قوم گفتندم جواب آن سلام	ای دقوی مفر و تاج کرام
2062	گفتم آخر چون مرا بشناختند	پیش ازین ²⁵² بر من نظر ننداختند
2063	از ضمیر من بدانستند زود	یکدگر را بنگریدند از فرود
2064	پاسخم دادند خندان کای جان عزیز ²⁵³	چون بپوشیده است اینها بر تو نیز ²⁵⁴
2065	بر دلی کان ²⁵⁵ در تحیر با خداست	کی شود پوشیده راز چپ و راست
2066	گفتم ار سوی حقایق پا نهند بشکفند ²⁵⁶	چون ز اسم حرف رسمی آگهند ²⁵⁷

²⁵⁰ بازگشتند آن درختان یک درخت: باز شد آن هفت جمله یک درخت NK

²⁵¹ چون نمی بینی توانی صنع جوروز: می عجب داری ز کار ما هنوز NK

²⁵² ازین: از این NK

²⁵³ کای جان عزیز: کای عزیز NK

²⁵⁴ چون بپوشیدست اینمیر تو نیز: این بپوشیدست اکنون بر تو نیز NK

²⁵⁵ کان: کو K، کاو N

²⁵⁶ پا نهند: بشکفند NK

²⁵⁷ رسمی آگهند: رسمی واقفند NK

258	آن شهان در حال گفتندم جواب	2067	این سخن چون آمد از من در ختاب
			[118 ^b]
260	آن ز استغراق بدان جاهلی	2068	که 259 اگر اسمی شود غیب از ولی
262	هست بر تو اقتدا ای خوب تو	2069	بعد از آن گفتند ما را آرزو 261
	مشکلاتی دارم از دور زمن	2070	گفتم آری لیک یک ساعت که من
	که به صحبت روید انگوری ز خاک	2071	تا شود آن حل به صحبت‌های پاک
	خلوتی و صحبتی کرد از کرم	2072	دانه پرمغز با خاک دژم
	تا نماندش رنگ و بو و سرخ و زرد	2073	خویشتن در خاک کلی محو کرد
	پرگشاد و بسط شد مرکب براند	2074	از پس آن محو قبض او نماند
	رفت صورت جلوه معنیش شد	2075	پیش اصل خویش چون بی‌خویش شد
	تفت دل از سر چنین کردن بخاست	2076	سر چنین کردند هین فرمان تراست 263
	چون مراقب گشتم و از خود جدا	2077	ساعتی با آن گروه مجتبی
	زانکه ساعت پیر گرداند جوان	2078	هم در آن ساعت ز ساعت رست جان
	رست از تلوین که از ساعت برست	2079	جمله تلوینها ز ساعت خاستست
	چون نماند محرم بی‌چون شوی	2080	چون ز ساعت ساعتی بیرون شوی
	زانکه آن 264 سو جز تحیر راه نیست	2081	ساعت از بی‌ساعتی آگاه نیست
	بسته‌اند اندر جهان جست و جو	2082	هر نفر را بر طویله خاص او
	جز بدستوری نیاید رافضی	2083	منتصب بر هر طویله رافضی
266	در طویله دیگری اندر شود	2084	از هوس از یک طویله گرود 265

258 این سخن چون آمد از من درختان * آن شهان در حال گفتندم جواب - NK

259 که : گفت NK

260 بدان جاهلی : دان نز جاهلی K ، دان نی از N

261 آرزو: آرزوست NK

262 هست بر تو اقتدا ای خوب تو : اقتدا کردن به تو ای پاک دوست NK

263 فرمان تراست : فرمان تو راست N

264 زانکه آن : زانکش آن NK

265 از هوس از یک طویله گرود : از هوس گر از طویله بسکلد NK

266 در طویله دیگری اندر شود : در طویله دیگران سر در کند NK

2085	در زمان آخر چپان گر حق خوشد ²⁶⁷	گوشه افسار اوآن سو گشتند ²⁶⁸
2086	حافظان را گر نبینی ای عیار	اختیارت را ببین بی اختیار
2087	اختیاری می‌کنی در دست ²⁶⁹ و پا	بر گشادستت چرا حبسی چرا
2088	روی در انکار حافظ برده‌ای	نام تهدیدات نفسش کرده‌ای

پیش رفتن دقوقی به امامت²⁷⁰

2089	این سخن پایان ندارد تیز دو	هین نماز آمد دقوقی پیش رو
2090	ای یگانه هین دوگانه بر گزار	تا مزین گردد از تو روزگار
2091	ای امام چشم‌روشن الصلا ²⁷¹	چشم روشن باید اینجا ²⁷² پیشوا
2092	در شریعت هست مکروه ای کیا	در امامت پیش کردن کور را
2093	گرچه حافظ باشد و چست و فقیه	چشم‌روشن به وگر باشد سفیه
2094	کور را پرهیز نبود از قدر	چشم باشد اصل پرهیز و حذر
2095	او پلیدی را نبیند در عبور	زانکه اندر فعل و قولش نیست نور ²⁷³
2096	کور ظاهر در نجاسة ظاهراست	کور باطن در نجاسات سراسر
2097	این نجاسة ظاهر از آبی رود	آن نجاسة باطن افزون می‌شود
2098	جز به آب چشم نتوان شستن آن	چون نجاسات بواطن شد عیان
2099	چون نجس خواندست ²⁷⁴ کافر را خدا	آن نجاست نیست بر ظاهر ورا
2100	ظاهر کافر ملوث نیست زین ²⁷⁵	آن نجاست هست در اخلاق و دین
2101	این نجاست بویش آید بیست گام	و آن نجاست بویش از ری تا به شام

²⁶⁷ در زمان آخر چپان گر حق خوشد : در زمان آخر چپان چست خوش K ، در زمان آخر چپان چست خوش N
²⁶⁸ گوشه افسار اوآن سو گشتند : گوشه افسار او گیرند و کش NK

²⁶⁹ در دست : و دست NK

²⁷⁰ پیش رفتن دقوقی به امامت : پیش رفتن دقوقی به امامت رحمة الله علیه به امامت K

²⁷¹ الصلا : در صلا NK

²⁷² اینجا : ایدر NK

²⁷³ زانکه اندر فعل و قولش نیست نور: هیچ مؤمن را مبادا چشم کور NK

²⁷⁴ خواندست : خواندهست N

²⁷⁵ زین : زین NK

بر دماغ حور و رضوان بر شود	2102	بلکه بویش آسمان ها بر رود
مردم اندر حسرت فهم درست	2103	اینچه می‌گویم به قدر فهم تست
چون سبو بشکست ریزد آب او ²⁷⁶	2104	فهم آبست و وجود تن سبو
اندرو نه آب ماند خود نه برف	2105	این سبو را پنج سوراخ است ژرف
هم شنیدی راست ننهادی تو سم	2106	امر غضوا غضة ابصارکم
گوش چون ریگست فهمت را خورد	2107	از دهانت نطق فهمت را برد
می‌کشاند آب فهم مضمرت	2108	همچنین سوراخ های دیگر
بی عوض آن بحر را هامون کنی	2109	گر ز دریا آب را بیرون کنی
مدخل اعراض را و ابدال را	2110	بیگه است از نی بگویم حال را
از کجا آید ز بعد خرج ها	2111	کان عوض ها و آن بدل ها بحر را
ابرها هم از برونش می‌برند	2112	صد هزاران جانور زو می‌خورند
از خدا ²⁷⁷ دانند اصحاب رشد	2113	باز دریا آن عوض ها می‌کشد
ماند بی مخلص درون این کتاب	2114	قصه‌ها آغاز کردیم از شتاب
		[119^a]
که فلک و ارکان چو تو شاهی نژاد	2115	ای ضیاء الحق حسام الدین راد
ای دل و جان از قدم تو خجل	2116	تو به نادر آمدی در جان و دل
قصد من زانها تو بودی ز اقتضا	2117	چند کردم مدح قوم ما مضی
تو بنام هر که خواهی کن ثنا	2118	خانه خود را شناسد خود دعا
حق نهادست این حکایات و مثل	2119	بهر کتمان مدیح از نا محل
لیک بپذیرد خدا جهد المقل	2120	گر چه آن مدح از تو آمد هم ²⁷⁸ خجل
کز دو چشم کور ²⁷⁹ دو قطره کفاف	2121	حق پذیرد کسره‌ای دارد معاف
که ستودم مجمل این خوش‌نام را	2122	مرغ و ماهی داند آن ابهام را

²⁷⁶ آب او: آب ازو NK
²⁷⁷ از خدا: از کجا NK
²⁷⁸ آمد هم: هم آمد K
²⁷⁹ چشم کور: دیده کور NK

تا خیالش را به دندان کم گزد	2123	تا برو آه حسودی کم وزد ²⁸⁰
در وثاق موش طوطی کی غنود	2124	خود خیالش را کجا یابد حسود
موی ابروی وی است آن نی هلال	2125	آن خیال او بود از احتیال
بر نویس اکنون دقوی پیش رفت	2126	مدح تو گویم برون از پنج و هفت

پیش رفتن دقوی به امامت آن قوم

مدح جمله انبیا آمد عجین	2127	در تحیات و سلام الصالحین
کوزه‌ها در یک لگن در ریخته	2128	مدح ها شد جملگی آمیخته
کیش ها زین روی جز یک کیش نیست	2129	زانکه خود ممدوح جز یک بیش نیست
بر صور و اشخاص عاریت بود	2130	دان که هر مدحی به نور حق رود
لیک بر پنداشت سهوست و حطا است ²⁸²	2131	مدح ها جز مستحق را کی رواست ²⁸¹
حایط آن انوار را چون رابطی	2132	همچو نوری تافته بر حایطی
ضال مه گم کرد و ز استایش بماند	2133	لاجرم چون سایه سوی اصل راند
سر به چه در کرد و آن را می‌ستود	2134	یا ز چاهی عکس ماهی وا نمود
گرچه جهل او بعکسش کرد رو	2135	در حقیقت مادح ماهست او
کفر شد آن چون غلط شد ماجرا	2136	مدح او مهراست نی آن عکس را
مه به بالا بود و او ²⁸⁴ پنداشت زیر	2137	کز شقاوت گشت گمراه آن ²⁸³ دلیر
شهوت رانده پشیمان می‌شوند	2138	زین بتان خلقان پریشان می‌شوند
وز حقیقت دورو وا پس ماندند ²⁸⁶	2139	زانکه شهوت با خیالی راندند ²⁸⁵
جان بدان ²⁸⁷ پر بر حقیقت بر شود	2140	با خیالی میل تو چون پر بود

²⁸⁰ حسودی کم وزد : حسودان کم وزد NK

²⁸¹ کی رواست : کی کنند NK

²⁸² سهرست و حطا است : گمراه می‌شوند NK

²⁸³ گمراه آن : گمراه آن NK

²⁸⁴ بود او : بود و او NK

²⁸⁵ راندند : رانده است NK

²⁸⁶ دورو واپس ماندند : دورتر و مانده است NK

²⁸⁷ جان بدان : تا بدان NK

2141	چون براندی شهوتی پرت بریخت	لنگ گشتی و آن خیال از تو گریخت
2142	پر نگه دار و چنین شهوت مران	تا پر میلّت برد سوی جانان
2143	خلق پندارند عشرت می‌کنند	بر خیالی پزّ خود بر می‌کنند
2144	وامدار شرح این رمز آدم ²⁸⁸	مهلتّم ده معسرم زان تن زدم

اقتدا کردن قوم از پس دقوی

2145	کرد امامتشان دقوی در نماز ²⁸⁹	قوم همچون اطلس آمد او طراز
2146	اقتدا کردند آن شاهان قطار	در پی آن مقتدای نامدار
2147	چونکه با تکبیرها مقرون شدند	همچو قربان از جهان بیرون شدند
2148	معنی تکبیر این آمد که ما ²⁹⁰	ای خدا پیش تو قربانیم و ما ²⁹¹
2149	وقت ذبح الله اکبر می‌کنی	همچنین در ذبح نفس کشتنی
2150	گوی الله اکبر و آن شوم را ²⁹²	سر بیر تا وا رهد جان از فنا ²⁹³
2151	تن چو اسمعیل و جان همچون خلیل	کرد جان تکبیر بر جسم نبیل
2152	گشت کشته تن ز شهوت ها و آز	شد به بسم الله بسمل در نماز
2153	چون قیامت پیش حق صف ها زده	در حساب و در مناجات آمده
2154	ایستاده پیش یزدان اشکریز	بر مثال راستخیز رستخیز
2155	حق همی‌گوید چه آوردی مرا	اندرین مهلت که دادم من ترا
2156	عمر خود را در چه پایان برده‌ای	قوت و قوت در چه فانی کرده‌ای
2157	گوهر دیده کجا فرسوده‌ای	پنج حس را در کجا پالوده‌ای
2158	چشم و گوش و هوش و گوهرهای عرش ²⁹⁴	خرج کردی چه خریدی تو ز فرش

²⁸⁸ رمز آدم: نکته شدم NK

²⁸⁹ کرد امامتشان دقوی در نماز: پیش در شد آن دقوی در نماز NK

²⁹⁰ این آمد که ما: اینست ای امام NK

²⁹¹ ای خدا پیش تو قربانیم و ما: کای خدا پیش تو ما قربان شدیم NK

²⁹² گوی الله اکبر و آن شوهر را: تن چو اسمعیل و جان همچون خلیل NK

²⁹³: کرد جان تکبیر بر جسم نبیل NK

²⁹⁴ چشم و گوش و هوش: چشم و هوش و گوش NK

من ببخشیدم ز خود آن کی شدند	2159	دست و پا دادمت چون بیل و کند
صد هزاران آید ازیزدان پاک ²⁹⁶	2160	همچنین پیغامهای دردناک ²⁹⁵
[119^b]		
کردد از خجلت دو تا اندر رکوع ²⁹⁸	2161	در قیام این نکتهها ²⁹⁷ دارد رجوع
در رکوع آید زشرم اوساعتی ³⁰⁰	2162	استادن را نماند قوتی ²⁹⁹
از سجود و وا ده از کرده خبر ³⁰²	2163	باز فرمان آیدش بردار سر ³⁰¹
اندر افتد باز در رو همچو مار ³⁰⁴	2164	سر بر آرد او دگر ره شرمسار ³⁰³
که بخوادم کرد از تو جست و جو ³⁰⁵	2165	باز گوید سر بر آر و باز گو
که خطاب هیبتی بر جان زدش	2166	قوت پا ایستادن نبودش
حضرتش گوید سخن گو با بیان	2167	پس نشیند قعده زان بار گران
دادمت سرمایه هین بنمای سود	2168	نعمتت دادم بگو شکرت چه بود
سوی جان انبیا و آن کرام	2169	رو به دست راست آرد در سلام
سخت در گل ماندش پای و گلیم	2170	یعنی ای شاهان شفاعت کین لنیم

بیان اشارت سلام سوی دست راست در قیامت از هیبت محاسبه حق تعالی³⁰⁶ از انبیا استعانت و شفاعت خواستن

2171 انبیا گویند روز چاره رفت چاره آنجا بود و دستافزار زفت

²⁹⁵دردناک: دردگین NK

²⁹⁶یزدان پاک: حضرت چنین NK

²⁹⁷نکتهها: گفتهها NK

²⁹⁸کردد از خجلت دو تا اندر رکوع: وز خجلت شد دوتا او در رکوع NK

²⁹⁹استادن را نماند قوتی: قوت استادن از خجلت نماند NK

³⁰⁰در رکوع آید زشرم اوساعتی: در رکوع از شرم تسبیحی بخواند NK

³⁰¹باز فرمان آیدش بردار سر: باز فرمان می‌رسد بردار سر NK

³⁰²از سجو دوواده از کرده خبر: از رکوع و پاسخ حق بر شمر NK

³⁰³سر بر آرد او دگر ره شرمسار: سر بر آرد از رکوع آن شرمسار NK

³⁰⁴اندر افتد باز در رو همچو مار: باز اندر رو افتد آن خامکار NK

³⁰⁵که بخوادم کرد از تو جست و جو: که بخوادم جست از تو مو بمو NK

³⁰⁶حق تعالی: حق NK

2172	مرغ بی‌هنگامی ای بدبخت رو	ترک ما گوی و از اینجا دور شو ³⁰⁷
2173	رو بگرداند به سوی دست چپ	در تبار و خویش گویندش که خپ
2174	هین جواب خویش گو با کردگار	ما کیم ای خواجه دست از ما بدار
2175	نی ازین و نی از آن چاره شود ³⁰⁸	جان آن بیچاره صد پاره شود ³⁰⁹
2176	از همه نومید گردد آن دعا ³¹⁰	پس برآرد هر دو دست اندر دعا
2177	کز همه نومید گشتم ای خدا	اول و آخر توی و منتها
2178	در نماز این خوش اشارت ها ببین	تا بدانی کین بخواهد شد یقین
2179	بچه بیرون آر از بیضه نماز	سر مزن چون مرغ بی تعظیم و ساز

شنیدن دقوقی در میان نماز افغان آن کشتی کی³¹¹ غرق خواست شدن

2180	آن دقوقی در امامت کرد ساز	اندر آن ساحل در آمد در نماز
2181	و آن جماعت در پی او در قیام	اینت زیبا قوم و بگزیده امام
2182	ناگهان چشمش سوی دریا فتاد	چون شنید از سوی دریا داد داد
2183	در میان موج دید او کشتی ³¹²	در قضا و در بلا و زشتی
2184	هم شب و هم ابر و هم موج عظیم	این سه تاریکی و از غرقاب بیم
2185	تند بادی همچو عزرائیل خاست	موج ها آشوفت اندر چپ و راست
2186	اهل کشتی از مهابت کاسته	نعره وا ویلها برخاسته
2187	دست ها در نوحه بر سر می‌زدند	کافر و ملحد همه اخلاص آمده ³¹³
2188	با خدا با صد تضرع آن زمان	عهدها و نذرها کرده به جان
2189	سر برهنه در سجود آنها که هیچ	رویشان قبله ندید از پیچ پیچ

³⁰⁷ترک ما گوی و از اینجا دور شو : ترک ما گو خون ما اندر مشو NK

³⁰⁸از آن چاره شود : از آن سو چاره شود NK

³⁰⁹جان آن بیچاره صد پاره شود : جان آن بیچاره دل صد پاره شد NK

³¹⁰از همه نومید گردد آن دعا : از همه نومید شد مسکین کیا NK

³¹¹کی : که NK

³¹²کشتی : کشتی ای N

³¹³اخلاص آمده : مخلاص شدند NK

آن زمان دیده در آن صد زندگی	گفته که بی‌فایده‌ست این بندگی	2190
دوستان و خال و عم بابا و مام	از همه اومید ببریده تمام	2191
همچو در هنگام جان کندن شقی	زاهد و فاسق شد آن دم متقی	2192
حیله‌ها چون مرد هنگام دعاست	نی ز چپشان چاره بود و نی ز راست	2193
بر فلک زیشان شده دود سیاه	در دعا ایشان و در زاری و آه	2194
بانگ زد کای سگپرستان علتین	دیو آن دم از عداوت بین بین	2195
عاقبت خواهد بدن این اتفاق	مرگ و جسک ای اهل انکار و نفاق	2196
که شوید از بهر شهوت دیو خاص	چشمتان تر باشد از بعد خلاص	2197
دستتان بگیرفت یزدان از قدر	یادتان ناید که روزی در خطر	2198
این سخن را نشنود جز گوش نیک	این همی‌آمد ندا از دیو لیک	2199
	[120*]	
قطب و شاهنشاه و دریای صفا	راست فرمودست این را ³¹⁴ مصطفا	2200
عاقلان بینند ز اول مرتبت	کانچه جاهل دید خواهد عاقبت	2201
عافل اول دید و آخر آن مصر	کارها ز آغاز اگر ³¹⁵ غیبست و سر	2202
عافل و جاهل ببین ظاهرپس ³¹⁷	اولش پوشیده باشد و آخر پس ³¹⁶	2203
حزم را سیلاب کی اندر ربود	گر نبینی واقعه غیب ای عنود	2204
دم بدم دیدن ³¹⁸ بلای ناگهان	حزم چه بود بدگمانی بر جهان	2205

تصورات مرد حازم

مرد را بربود و در بیشه کشید	آنچنانکه ناگهان شیری رسید	2206
تو همان اندیش ای استاد دین	او چه اندیشد در آن بردن ببین	2207

³¹⁴این را : با ما NK

³¹⁵گر: اگر NK

³¹⁶پس: آن NK

³¹⁷ظاهرپس: در عیان NK

³¹⁸دیدن: بیند NK

2208	می‌کشد شیر قضا در بیشه‌ها	جان ما مشغول کار و بیشه‌ها
2209	آنچنان کز فقر می‌ترسند خلق	زیر آب شور رفته تا به خلق
2210	گر بترسندی از آن فقرآفرین	گنجهاشان کشف گشتی در زمین
2211	جمله‌شان از خوف غم در عین غم	در پی هستی فتاده در عدم

دعا و شفاعت دقوی در خلاص گشتی

2212	چون دقوی آن قیامت را بدید	رحم او جوشید و اشک او دوید
2213	گفت یا رب منگر اندر فعلشان	دستشان گیر ای شه نیکو نشان
2214	خوش سلامتشان به ساحل باز بر	ای رسیده دست تو در بحر و بر
2215	ای کریم و ای رحیم سرمدی	در گذار از بدسگالان این بدی
2217	ای بداده رایگان صد چشم و گوش	بی ز رشوت بخش کرده عقل و هوش
2218	پیش از استحقاق بخشیده عطا	دیده از ما جمله نشان ³¹⁹ و خطا
2219	ای عظیم از ما گناهان عظیم	تو توانی عفو کردن در حریم
2220	ما ز حرص و طمع ³²⁰ خود را سوختیم	وین دعا را هم ز تو آموختیم
2221	حرمت آن که دعا آموختی	در چنین ظلمت چراغ افروختی
2222	همچنین می‌رفت بر لفظش دعا	آن زمان چون مادران با وفا
2223	اشک می‌رفت از دو چشمش و آن دعا	بی خود از وی می بر آمد بر سما
2224	آن دعای بی خودان خود دیگر است	آن دعا زو نیست گفت داوراست
2225	آن دعا حق می‌کند چون او فنا است	آن دعا و آن اجابت از خدا است
2226	واسطه مخلوق نه اندر میان	بی‌خبر زان لابه کردن جسم و جان
2227	بندگان حق رحیم و بردبار	خوی حق دارند در اصلاح کار
2228	مهربان بی‌رشوتان یاری‌گران	در مقام سخت و در روز گران

³¹⁹ جمله نشان : جمله کفران NK

³²⁰ ما ز حرص و طمع : ما ز آز و حرص NK

هین غنیمت دارشان پیش از بلا	2229	رو به جو این ³²¹ قوم را ای مبتلا
واهل کشتی را به جهد خود گمان	2230	رست کشتی از دم آن پهلوان
بر هدف انداخت تیری از هنر	2231	که مگر بازوی ایشان در حذر
و آن ز دم دانند روباهان غرار	2232	پا رهاند روبهان را در شکار
می‌رهاند جان ما را در کمین	2233	عشق ها با دُم خود بازند کین
پا چو نبود دم چه سود ای حیره سر ³²³	2234	روب ها پا را نگه دار از حجر ³²²
می رهانند از بلا هامان مدام ³²⁴	2235	ما چو روباهان و پای ما کرام
عشق ها بازیم با دُم چپ و راست	2236	حیلۀ باریک ما چون دُم ماست
تا که حیران ماند از ما زید و بکر	2237	دم بجنابانیم ز استدلال و مکر
دست طمع اندر الوهیت زدیم	2238	طالب حیرانی حلق آمدیم ³²⁵
این نمی‌بینیم ما کاندر گویم	2239	تا بافسون مالک دل ها شویم
دست وا دار از سبال دیگران	2240	در گوی و در چهی ای قلتبان
بعد از آن دامان خلقان گیر و کش	2241	چون به بستانی رسی زیبا و خوش
نغز جایی دیگران را هم بکش	2242	ای مقیم حبس چار و پنج و شش
بوسه گاهی یافتی ما را ببر	2243	ای چو خربنده حریف دم خر ³²⁶
میل شاهی از کجالت خاستست	2244	چون ندادت بندگی دوست دست
بسته‌ای بر ³²⁷ گردن جانت زهی	2245	در هوای آنک گویندت زهی
وقف کن دل بر خداوندان دل	2246	روب ها این دم حیلت را بهل
		[120^b]
روب ها تو سوی جیفه کم شتاب	2247	در پناه شیر کم ناید کباب
که چو جزوی سوی کل خود روی	2248	تو دلا منظور حق آنکه شوی

³²¹رو به جو این: هین به جو این NK

³²²حجر: کلوخ NK

³²³حیره سر: چشم‌شوخ NK

³²⁴می‌رهانند از بلا هامان مدام: می‌رهاندمان ز صدگون انتقام NK

³²⁵حلق آمدیم: خلقان شدیم NK

³²⁶حریف دم خر: حریف کون خر NK

³²⁷بر: بر در NK

2249	حق همی‌گوید نظرمان در دل است	نیست بر صورت که آن آب و گل است
2250	تو همی‌گویی مرا دل نیز هست	دل فراز عرش باشد نی به پست
2251	در گل تیره یقین هم آب هست	لیک ازان آبت نشاید آب دست
2252	زان که گر آبست مغلوب گل است	پس دل خود را مگو کین هم دل است
2253	آن دلی کز آسمان ها برتر است	آن دل ابدال یا پیغامبر است
2254	پاک گشته از ³²⁸ گل و صافی شده	در فزونی آمده وافی شده
2256	ترک گل کرده سوی بحر آمده	رسته از گل ³²⁹ رفته بر بحری زده
2257	آب ما محبوس گل ماندست هین	بحر رحمت جذب کن ما را ز طین
2258	بحر گوید من ترا در خود کشم	لیک می‌لافی که من آب خوشم
2259	لاف تو محروم می‌دارد ترا	ترک آن پندار کن در من درآ ³³⁰
2260	آب گل دارد سوی دریا شتاب ³³¹	گل گرفته می‌گشاند پای آب ³³²
2261	گر رهاند پای خود از دست گل	خشک ماند گل و او شد مستقل ³³³
2262	آن کشیدن چیست از گل آب را	جذب تو نقل و شراب ناب را
2263	همچنین هر شهوتی اندر جهان	خواه مال و خواه جاه و خواه نان
2264	هر یکی زین ها ترا مستی کند	چون نیابی آن خمارت نشکند ³³⁴
2265	این خمار غم دلیل آن شدست	که بدان مفقود مستی‌ات بدست
2266	جز به اندازه ضرورت زین مگیر	تا نگردد غالب و بر تو امیر
2267	سر کشیدی تو که من صاحب‌دلم	حاجت غیری ندارم واصلم
2268	آنچنانکه آب در گل پا ³³⁵ کشد	که منم آب و چرا جویم مدد ³³⁶

³²⁸از: آن ز NK

³²⁹گل: زندان گل NK

³³⁰پندار کن: پنداشت کن NK

³³¹آب گل دارد سوی دریا شتاب: آب گل خواهد که در دریا رود NK

³³²گل گرفته می‌گشاند پای آب: گل گرفته پای آب و می‌کشد NK

³³³خشک ماند گل: گل بماند خشک NK

³³⁴نشکند: می‌زند NK

³³⁵پا: سر NK

³³⁶Burada مدد kelimesinin yerinde مدد var. Ama sonradan tashih eden birisi tarafından yazılarak düzeltme yapılmıştır.

2269	دل تو این آلوده را پنداشتی	لاجرم دل ز اهل دل برداشتی
2270	خود روا داری که آن دل باشد این	کو بود در عشق شیر و انگبین
2271	لطف شیر و انگبین عکس دل است	هر خوشی را آن خوش از دل حاصل
2272	پس بود دل جوهر و عالم عرض	سایه دل چون بود دل را غرض است
2273	آن دلی کو عاشق مالست و جاه	یا زبون این گل و آب سیاه
2274	یا خیالاتی که در ظلمات او	می‌پرستدشان برای گفت و گو
2275	دل بود بر چرخ جان چون ماه و هور ³³⁷	دل نظرگاه خدا وانگاه کور
2276	نی دل اندر صد هزاران خاص و عام	در یکی باشد کدامت آن کدام
2277	ریزه دل را بهل دل را بجو	تا شود آن ریزه چون کوهی ازو
2278	دل محیط است اندرین خطه وجود	زر همی‌افشاند از احسان و جود
2279	از سلام حق سلامی ها نثار	می‌کند بر اهل عالم اختیار
2280	هر که را دامن درست است و معد	آن نثار دل بر آنکس می‌زند ³³⁸
2281	دامن تو آن نیازاست و حضور	هین منه در دامن آن سنگ فجور
2282	تا ندرّد دامنت زان سنگ ها	تا بدانی نقد را از رنگ ها
2283	سنگ پر کردی تو دامن از جهان	هم ز سنگ سیم و زر چون کودکان
2284	از خیال سیم و زر چون زر نبود	دامن صدقت درید و غم فزود
2285	کی نماید کودکان را سنگ سنگ	تا نگیرد عقل دامنشان به چنگ
2286	پیر عقل آمد نه آن موی جوشیر ³³⁹	مو نمی‌گنجد درینجا ای فقیر ³⁴⁰

انکار کردن آن جماعت بر دعا و شفاعت دقوی و پریدن ایشان و ناپیدا شدن در پرده غیب و حیران شدن دقوی کی در هوا

رفتند یا در زمین

مدد ← رشد

³³⁷دل بود بر چرخ جان چون ماه و هور: دل نباشد غیر آن دریای نور NK

³³⁸می‌زند: می‌رسد NK

³³⁹موی جوشیر: موی سپید NK

³⁴⁰درینجا ای فقیر: در این بخت و امید NK

2287	چونکه کشتی وا رهید آنجا به کام ³⁴¹	شد نماز آن جماعت هم تمام
2288	فججی افتادشان با همدگر	کین فضولی را کی گردست ای پدر ³⁴²
2289	هر یکی با آن دگر گفتند سر	از پس پشت دقوی مستتر
2290	گفت هر یک من نکردستم کنون	این دعا نی از برون نی از درون
[121a]		
2291	گفت مانا کین ³⁴³ امام ما ز درد	بوالفضولانه مناجاتی بکرد
2292	گفت آن دیگر که ای یار یقین	مر مرا هم می‌نماید این چنین
2293	او فضولی بوده است از انقباض	کرد بر مختار مطلق اعتراض
2294	چون نگه کردم سپس تا بنگرم	که چه می‌گویند آن اهل جرم ³⁴⁴
2295	یک ازیشان را ندیدم در مقام	رفته بودند از مقام خود تمام
2296	نی به چپ نی راست نه بالا نه زیر	چشم تیز من نشد بر قوم چیر
2297	دُرّها بودند گویی آب گشت	نی نشان پا و نی گردی بدشت
2298	در قیاب حق شدند آن دم همه	در کدامین روضه رفتند آن رمه
2299	درتخیر ماندم کین قوم را	چون بپوشانید حق بر چشم ما
2300	آنچنان پنهان شدند از چشم او	مثل غوطه ماهیان در آب جو
2301	سال ها درحسرت ایشان بماند	عمرها در شوق ایشان اشک راند
2302	تو بگویی مرد حق اندر نظر	کی در آرد با خدا ذکر بشر
2303	خر ازین می لنگد ³⁴⁵ اینجا ای فلان	که بشر دیدی تو ایشان را نه جان
2304	کار ازین ویران شد است ای مرد خام	که بشر دیدی مر این ها ³⁴⁶ را چو عام
2305	تو همان دیدی که ابلیس لعین	گفت من از آتشم آدم ز طین
2306	چشم ابلیسانه را یک دم ببند	چند بینی صورت آخر چند چند

³⁴¹ چونکه کشتی وا رهید آنجا به کام: چونر هید آن کشتی و آمد به کام NK

³⁴² کین فضولی را کی گردست ای پدر: کین فضولی کیست از ما ای پدر NK

³⁴³ کین: این K ، کاین N

³⁴⁴ جرم: کرم NK

³⁴⁵ لنگن: خسپد NK

³⁴⁶ اینشا: ایشان NK

2307	ای دقوی با دو چشم همچو جو	هین میئر اومید ایشان را بجو
2308	هین بجو که زکن دولت جستن است	هر گشادی در دل اندر بستن است
2309	از همه کار جهان پرداخته	کو و کو میگو بجان چون فاخته
2310	نیک بنگر اندرین ای محتجب	که دعا را بست حق در استجب
2311	هر که را دل پاک شد از اعتلال	آن دعاش می‌رود تا ذوالجلال

باز شرح کردن حکایت آن طالب روزی حلال بی کسب و رنج در عهد داود علیه السلام و مستجاب شدن دعای او

2312	یادم آمد آن حکایت کان فقیر	روز و شب می‌کرد افغان و نفیر
2313	وز خدا می‌خواست روزی حلال	بی شکار و رنج و کسب و انتقال
2314	گر یکی موری سلیمانی بجست	منگر اندر جستن او سست سست ³⁴⁷
2315	پیش ازین گفتیم بعضی حال او	لیک تعویق آمد و شد پنج تو
2316	هم بگویمش کجا خواهد گریخت	چون ز ابر فضل حق رحمت ³⁴⁸ بریخت
2317	صاحب گاوش بیدید و گفت هین	ای به ظلمت گاو من گشته رهین
2318	هین چراکشتی بگو گاو مرا	ابله طزار انصاف اندر آ
2319	گفت من روزی ز حق می‌خواستم	قبله را از لابه می‌آراستم
2320	آن دعای کهنه‌ام شد مستجاب	روزی من بود کشتم نک جواب
2321	او ز خشم آمد گریبانش گرفت	چند مشتی زد به رویش ناشکفت

رفتن هر دو خصم نزد داود علیه السلام

2322	می‌کشیدش تا به داود نبی	که بیا ای ظالم گنج غبی
2323	حجت بارد رها کن ای دعا	عقل در تن آور و با خویش آ

³⁴⁷ Bu beyit der kenardadır.

Bu beyit ile ilgili şu açıklama mevcuttur:

این بیت در نسخای قدیم نیست و در اینجا هم مناسبت ترکرد - محمد ولد
 || گر یکی موری سلیمانی بجست * منگر اندر جستن او سست سست: - NK
³⁴⁸ رحمت: حکمت NK

بر سر و و ریش من و خویش ای لوند	2324	این چه می‌گویی دعا چه بود مخند
اندرین لابه بسی خون خورده‌ام	2325	گفت من با حق دعاها کرده‌ام
سر بزن بر سنگ ای منکرخطاب	2326	من یقین دارم دعا شد مستجاب
ژاژ ببیند و فشار این مهین	2327	گفت گرد آید هین یا مسلمین
چون از آن او کند بهر خدا	2328	ای مسلمانان دعا مال مرا
یک دعا املاک بردندی یقین ³⁴⁹	2329	گر چنین بودی همه عالم بدین
محتشم گشته بدندی و امیر	2330	گر چنین بودی گدایان ضریر
لابه‌گویان که تو مان ده‌ای ³⁵⁰ خدا	2331	روز و شب اندر دعاند و ثنا
		[121^b]
ای گشاینده تو بگشا بند این	2332	تا توندهی هیچ کس ندهد یقین
جز لب نانی نیابند از عطا	2333	مکسب کوران بود لابه و دعا
وین فروشنده دعاها ظلم‌جوست	2334	خلق گفتند این مسلمان راست‌گوست
کی کشد ³⁵¹ این را شریعت خود به سلک	2335	این دعا کی باشد از اسباب ملک
یا ز جنس این شود ملکی ترا	2336	بیع و بخشش یا وصیت یا عطا
گاو را تو باز ده یا حبس رو	2337	در کدامین دفتر است این شرع نو
واقعۀ ما را نداند غیر تو	2338	او به سوی آسمان می‌کرد رو
صد امید اندر دلم افراختی	2339	در دل من آن دعا انداختی
همچو یوسف دیده بودم خواب‌ها	2340	من نمی‌کردم گرافه آن دعا
پیش او سجده‌کنان چون چاکران	2341	دید یوسف آفتاب و اختران
در چه و زندان جز آن را می‌نجست	2342	اعتمادش بود بر خواب درست
از غلامی وز ملام بیش و کم	2343	ز اعتماد آن ³⁵² نبودش هیچ غم

³⁴⁹یقین: به کین NK

³⁵⁰تومان ده ای: تو دهمان ای NK

³⁵¹کشد: کشید NK

³⁵²آن: او NK

2344	اعتمادی داشت او بر خواب خویش	که چو شمعی می‌فروزندش ³⁵³ ز پیش
2345	چون در افکندند یوسف را به چاه	بانگ آمد سمع او را از اله
2346	که تو روزی شه شوی ای پهلوان	تا بمالی این جفا در رویشان
2348	قایل این بانگ ناید در نظر	لیک دل بشناخت قایل را ز اثر
2349	قوتی و راحتی و مسندی	در میان جان فتادش زآن ندا
2350	چاه شد بر وی بدان بانگ جلیل	گلشن و بزمی چو آتش بر خلیل
2351	هر جفا که بعد از آتش می‌رسید	او بدان قوت بشادی می‌کشید
2352	همچنانکه ذوق آن بانگ الست	در دل هر مؤمنی تا حشر هست
2353	تا نباشد در بلاشان اعتراض	نی ز امر و نهی حقشان انقباض
2354	لقمه حکمی که تلخی می‌نهد	گلشکر آن را گوارش می‌دهد
2355	گلشکر آن را که نبود مستند	لقمه را ز انکار او رد می‌کند ³⁵⁴
2356	هر که خوابی دید از روز الست	مست باشد در ره طاعات مست
2357	می‌کشد چون اشتر مست این جوال	بی فتور و بی گمان و بی ملال
2358	کفک تصدیقش بگرد پوز او	شد گواه مستی و دلسوز او
2359	اشتر از قوت چو شیر نر شده	زیر ثقل بار اندک خور شده
2360	ز آرزوی ناقه صد فاقه برو	می‌نماید کوه پیشش تایی ³⁵⁵ مو
2361	در الست آن کو چنین خوابی ندید	اندرین دنیا نشد بنده و مرید
2362	ور بشد اندر تردّد صد دله	یک زمان شکرستش و سالی گله
2363	پای پیش و پای پس در راه دین	می‌نهد ³⁵⁶ با صد تردّد بی یقین
2364	وامدار شرح اینم نک گرو	ور شتابستت ز الم شرح شنو
2365	چون ندارد شرح این معنی کران	خر به سوی مدّعی گاو ران

³⁵³فروزندش: فروزیدش NK

³⁵⁴رد می‌کند: قی می‌کند NK

³⁵⁵تای: تار NK

³⁵⁶می‌نهد: می‌رود NK

بِس بَلِيسَانِه قِيَاسِ اسْتِ اِي خِدا	2366	گفت کورم خواند زين جرم آن دغا
جَز بِه خَالِقِ كَدِيَه كِي اَوْرْدِهَام	2367	من دعا کورانه کی می کرده ام
مِن ز تُو كَز تَسْتِ هِر دَشْوَارِ سَهْلِ	2368	کور از خلفان طمع دارد ز جهل
اَو نِيَازِ جَانِ و اِخْلَاصِ نَدِيدِ	2369	آن یکی کورم ز کوران بشمرید
حُبِّ يِعْمِي و يِصْمِ اسْتِ اِي حَسَنِ	2370	کوری عشق است این کوری من
مَقْتَضَايِ عَشْقِ اَيْنِ بَاشَدِ بِكُو ³⁵⁷	2371	کورم از غیر خدا بینا بدو
دَايِرِمِ بَرِگَرْدِ لَظْفَتِ اِي مَدَارِ	2372	تو که بینایی ز کورانم مدار
خَوَابِ بِنْمُودِي و گَشْتَشِ مَتَكَا	2373	آنچنانکه یوسف صدیق را
اَن دَعَايِ بِيْحَمِ بَازِي نَبُودِ	2374	مر مرا لطف تو هم خوابی نمود
زَاژِ مِيْدَانْدِ گَفْتَارِ مَرَا	2375	می داند خلق اسرار مرا
غَيْرِ عَلَامِ سِرِّ و سَتَّارِ عَيْبِ	2376	حقشان است و کی داند راز غیب
اَز چِه سُوِي اَسْمَانِ كَرْدِي تُو رُو ³⁵⁹	2377	خضم گفتش حق بگو ای تند خو ³⁵⁸
لَافِ عَشْقِ و لَافِ قَرَبِتِ مِيْزَنِي	2378	شید می آری غلط می افکنی
رُوِي سُوِي اَسْمَانِ هَا كَرْدِهَايِ	2379	با کدامین روی چون دل مرده ای
اَن مَسْلِمَانِ مِيْنَهْدِ رُو بَرِ زَمِينِ	2380	غلغلی در شهر افتاده ازین
گَر بَدَمِ هَم سِرِّ مَن پِيْدَا مَكْنِ	2381	کای خدا این بنده را رسوا مکن
كِه هَمِيْخَوَانْدَم تَرَا بَا صَد نِيَازِ	2382	تو همی دانی و شبهای دراز
		[122*]
پِيْش تُو هَمچُون چَرَاغِ رُوشَنِيسْتِ	2383	پیش خلق این را اگر خود قدر نیست

شنیدن داود سخن³⁶⁰ هر دو خصم و سوال کردن از مدعی علیه

گفت هین چونست این احوال چون	2384	چونکه داود نبی آمد برون
-----------------------------	------	-------------------------

³⁵⁷بگو: نکو NK

³⁵⁸حق بگو ای تند خو: رو به من کن حق بگو NK

³⁵⁹از چه سوی آسمان کردی تو رو: رو چه سوی آسمان کردی عمو NK

³⁶⁰داود سخن: داود علیه السلام سخن NK

2385	مدعی گفت ای نبی الله داد	گاو من در خانه او در فتاد
2386	کشت گاو را بیرسش که چرا	گاو من کشت او بیان کن ماجرا
2387	گفت داودش بگو ای بوالکرم	چون تلف کردی تو ملک محترم
2388	هین پراکنده مگو حُجّت بیار	تا به یک سو گردد این دعوی و کار
2388	گفت ای داود بودم هفت سال	روز و شب اندر دعا و در سؤال
2389	این همیجستم ز یزدان کای خدا	روزیی خواهم حلال و بی عنا
2390	مرد و زن بر ناله من واقفاند	کودکان این ماجرا را واصفاند
2391	تو پپرس از هر که خواهی این خبر	تا بگوید بی شکنجه و بی ضرر
2392	هم هویدا پرس و هم پنهان ز خلق	که چه می‌گفت این گدای ژنده‌دل
2393	بعد این جمله دعا و این فغان	گاوی اندر خانه دیدم ناگهان ³⁶¹
2394	چشم من تاریک شد نی بهر قوت ³⁶²	شادی آن که قبول آمد قنوت
2395	کشتم آن را تا دهم در شکر آن	که دعای من شنود آن غیب‌دان

حکم کردن داود علیه السلام برکشنده گاو

2396	گفت داود این سخن ها را بشو	حجّت شرعی درین دعوی بگو
2397	تو روا داری که من بی حجّتی	بنهم اندر شهر باطل سنّتی
2398	این کی بخشیدت خریدی وارثی	ربیع را چون می‌ستانی حارثی
2399	کسب را همچون زراعت دان عمو	تا نکاری دخل نبود آن تو
2400	کآنچه ³⁶³ کاری بدروی آن آن تست	ورنه این بی‌داد بر تو شد درست
2401	رو بده مال مسلمان کژ مگو	رو بجو وام و بده باطل مجو
2402	گفت ای شه تو همین می‌گویم	که همی‌گویند اصحاب ستم

³⁶¹دیدم اندر خانه گاوی ناگهان: گاوی اندر خانه دیدم ناگهان NK

³⁶²قوت: لوت NK

³⁶³کآنچه: آنچه NK

تَضَرَعُ آن شَخْصِ از داود³⁶⁴ عَلَيْهِ السَّلَام

2403	سجده کرد و گفت کای دانای سوز	در دل داود انداز آن فروز
2404	در دلش نه آنچه تو اندر دلم	اندر افکندی براز ای مفضلّم
2405	این بگفت و گریه در شد های های	تا دل داود بیرون شد ز جای
2406	گفت هین امروز ای خواهان گاو	مهلتّم ده وین دعای را مکاو
2407	تا روم من سوی خلوت در نماز	پرسم این احوال از دانای راز
2408	خوی دارم در نماز آن ³⁶⁵ التّفات	معنی قرّة عینی فی الصّلوة
2409	روزن جانم گشادست از صفا	می‌رسد بی واسطه نامه خدا
2410	نامه و باران و نور از روز نم	می‌فتد در خانه‌ام از معد نم
2411	دوزخ است آن خانه کان بی روزن است	اصل دین ای بنده روزن کردن است
2412	تیشه درهر ³⁶⁶ بیشه‌ای کم زن بیا	تیشه زن در کندن روزن هلا
2413	یا نمی‌دانی که نور آفتاب	عکس خورشید برون است از حجاب
2414	نور این دانی که حیوان دید هم	پس چه کرمنّا بود بر آدم
2415	من چو خورشیدم درون نور غرق	می‌دانم کرد خویش از نور فرق
2416	رفتّم سوی نماز و آن خلا	بهر تعلیم است ره مر خلق را
2417	کز نهم تا راست گردد این جهان	حرب خدعه این بود ای پهلوان
2418	نیست دستوری و گر نه ریختی	گرد از دریای راز انگیختی
2419	همچنین می‌گفت داود ³⁶⁷ این نسق	خواست گشتن عقل خلقان محترق
[122 ^b]		
2420	پس گریبانش کشید از پس یکی	که ندارم در یکی‌اش شکی
2421	با خود آمد گفت را کوتاه کرد	لب بیست و عزم خلوتگاه کرد

³⁶⁴شخص از داود: شخص از داوری داود NK

³⁶⁵آن: این NK

³⁶⁶درهر: هر NK

³⁶⁷همچنین می‌گفت داود: همچنین داود می‌گفت NK

در خلوت رفتن داود تا آنچه حق است پیدا شود

2422	در فرو بست و برفت آنکه شتاب	سوی محراب و دعای مستجاب
2423	حق نمودش آنچه بنمودش تمام	گشت واقف بر سزای انتقام
2424	روز دیگر جمله خصمان آمدند	پیش داود پیمبر صف زدند
2425	همچنان آن ماجراها باز رفت	زود زد آن مدعی تشنیه زفت

2.1. Hazırlanan Metnin Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, tezin temelini oluşturan Farsça el yazması nüshanın 3. Cilt- 1427-2416 beyitleri arası modern Farsçaya uygun bir şekilde bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan mesnevinin bu nüshası, Adnan Karaismailoğlu- Derya Örs ve Nicholson*'ın neşirleri ile karşılaştırılmıştır. Ortaya çıkan farklılıklar bu bölümde değerlendirilmiştir. Karşılaştırma neticesinde elde edilen bulgular dipnotta detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Örneğin: Nicholson ve Karaismailoğlu-Örs neşirlerinde bazı kelimeleri M Nüshasından farklılık göstermektedir:

M Nüshası: مال و ملک زر و نعمت از کف داده ام: (1655. beyit)

Nicholson : مال و زر و نعمت از کف داده ام :

Karaismailoğlu-Örs: مال و زر و نعمت از کف داده ام

M nüshasında mevcut olan bazı beyit ve başlıklarının Nicholson ve Karaismailoğlu – Örs neşirlerinde yer almadığı görülmüştür:

M Nüshası: (2067.beyit) این سخن چون آمد از من در ختاب * آن شهان در حال گفتند جواب

Nicholson ve Karaismailoğlu-Örs: YOK

M Nüshasındaki bazı hikâye başlıkları yukarıda zikredilen diğer iki neşre göre farklılık arz etmektedir:

M Nüshası: مضطرب شدن فقیر نذر کرده بکندن امرود بن از درخت و گوشمال حق رسیدن

مضطرب شدن فقیر نذر کرده بکندن امرود بن از درخت و گوشمال حق: Nicholson ve Karaismailoğlu-Örs:
رسیدن بی مهلت

M Nüshası: حکایت آن مرد در عهد داود علیه السلام شب و روز دعا می کرد کی مرا روزی حلال ده بی رنج

Nicholson: حکایت آن شخص که در عهد داود علیه السلام شب و روز دعا می کرد کی مرا روزی حلال ده بی رنج

Karaismailoğlu- Örs: حکایت آن شخص که در عهد داود شب و روز دعا می کرد کی مرا روزی حلال ده بی رنج

Nicholson ve Karaismailoğlu-Örs neşrinin bazı yerlerinde M Nüshasından farklı olarak farklı bir fiil kullanılmıştır:

M Nüshası: می نهید با صد تردد بی یقین

Nicholson: می رود با صد تردد بی یقین

Karaismailoğlu- Örs: می رود با صد تردد بی یقین

Nicholson ve Karaismailoğlu – Örs’ün neşirlerinde, bazı ikili sözcüklerin orijinal metne göre tersten yazıldığı saptanmıştır.

M Nüshası: خشک ماند گل و او شد مستقل: (2261. Beyit)

Nicholson: گل بماند خشک و او شد مستقل

Karaismailoğlu- Örs: گل بماند خشک و او شد مستقل

Asıl nüshada olduğu halde şu beyitlerin Nicholson ve Karaismailoğlu'nda bulunmadığı belirlenmiştir:

Nicholson	Karaismailoğlu- Örs	Farsça Beyit	No
-	-	وقت تحصیلست اکنون و شما می گریزید از کتاب و اوستا	1593
-	-	کن تمام اکنون حدیث شیخ فرد کاندر از کهسار بود سر خواب و خورد	1634
-	-	گفت روزی کای خدای داد کر عهد کردم که نچینم من دگر	1636
-	-	شحنه خالی عزم آن کهسار کرد جمله را نگرفت وبست آن شیر مرد	1681
-	-	پس بفرمود از غضب جلاد را دست و پای هر یک از تن کن جدا	1682
-	-	سایه خود را از خود دانسته اند چابک و چست و گش و برجسته اند	1729
-	-	هاون گردون اگر صد بارشان خرد کوبداندترین گلزارشان	1730
-	-	اصل این ترکیب را چون دیده اند از فروغ و هم کم ترسیده اند	1731
-	-	این سخن چون آمد از من در ختاب آن شهان در حال گفتندم جواب	2067

SONUÇ

Bu çalışmada, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, nr.01177'de kayıtlı bulunan hicri 723 tarih Mesnevî'nin Farsça metninin 3.cildi 1427-2416 beyitlerinin arası tashih edilmiş ve Reynold A. Nicholson tarafından hazırlanan The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi isimli neşir ve Adnan Karaismailoğlu ve Derya Örs tarafından hazırlanan Mevlâna Celaleddin Muhammed Mesnevi-i Ma'nevi isimli neşirler ile karşılaştırılması yapılmıştır. Burada toplam 989 beyit üzerinde çalışma yapılmıştır.

Yapılan inceleme ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İncelenen M nüshasının haşiye kısmında birtakım notlara rastlanıldığından, nüshanın daha önce de incelenmiş olduğu ve gözden geçirildikten sonra tashih edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca söz konusu el yazması nüsha içerisinde Farsçaya ek olarak, Arapça ayet ve söz gruplarına rastlanmıştır. Hatta yazarın, bazı Arapça kelimeleri Farsça dilbilgisi kurallarına göre düzenleyerek Farsça bir kelime gibi yazdığı da göze çarpmaktadır. Karşılaştırması yapılan Nicholson ve Karaismailoğlu-Derya Örs neşirlerinde bazı kelimelerin M Nüshasından farklı olduğu görülmüştür.

Aynı zamanda M Nüshasının metninde bazı tamlamalar yukarıda zikredilen diğer iki neşirle farklılık göstermektedir. M nüshasından farklı olarak Nicholson ve Karaismailoğlu-Örs neşrinde bazı beyit ve başlıklar, bulunmamaktadır. Bazen M nüshasında farklı fiiller kullanılmıştır. Nicholson ve Karaismailoğlu'nun bazı beyitlerinde ve bazı hikâye başlıklarında M nüshası ile farklılıkları vardır. Ayrıca M nüshasının Muhammed Ali Movahhid tarafından Tahran'da 1396/2017 yılında hazırlanan "Celâleddin Mohemmed-i Belhi- Mesnevî-i Ma'nevi" neşri ile de bazı yerlerde benzerliği olduğu tespit edilmiştir. M nüshasında olup diğer iki eserde olmayan beyitler işaretlenerek dipnotta gösterilmiştir.. Aynı zamanda dipnotlara ek olarak çalışma sonunda tablo şeklinde verilmiştir.

Amacımız bundan sonra ki çalışmalara katkı sağlamasıdır.

KAYNAKÇA

- Can, Ş. (1997). Mevlâna-Hayatı-Şahsiyeti Fikirleri, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Derin, S. (2007). “Nicholson Reynold Alleyne”, DİA, c.33, Ankara, s.76-77.
- Gölpınarlı, A.(1999). Mevlâna Celâleddîn Hayatı, Eserleri, Felsefesi, İstanbul:İnkılap Kitabevi.
- Güzel, A. (2010). Aşkın Simurgu, Konya: Rumi Yayınları.
- Tahirü'l Mevlevî. (2008). Mesnevî Dibacesi ve İlk 18 Beyitin Şerhi. İstanbul
<http://adnankaraismailoglu.com/2016/02/28/biyografi/>, Erişim Tarihi: 03.03.2022.
<http://adnankaraismailoglu.com/2016/02/28/biyografi/>, Erişim Tarihi: 23.09.2022.
- Karaismailoğlu, A. (2005). Mevlâna ve Kültürümüz, Konya:Konya Valiliği.
- Karaismailoğlu, A., & Örs, D. (2007). Mevlana Celaledin-i Rumi Mesnevi-i Ma'nevi. Ankara: Akçağ Yayınları
- Karaismailoğlu, Adnan, (2002). “Mevlâna“nın Hayatı ve Çevresi”, Konya'dan Dünyaya Mevlâna ve Mevlevilik, İstanbul.
- Kayaoğlu, İ. (2002). Mevlâna ve Mevlevilik (38.Baskı), Konya: Konya Valiliği.
- Lerminoğlu, Ayten, (1982). “Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî,” V. U. M. K., Konya, s.174-178.
- Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Mesnevî-i Ma'nevî (Farsça), c.2 (3-4 Defter), Hazırlayanlar: Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs, (2007), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Nicholson, Reynold A., (1925-1940). The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumî, I-VI, London.
- Şafak, Yakup, (2013). Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî Bütün Eserleri-Seçmeler, Konya, Karatay Belediyesi Kültür Yayını.85
- Şimşekler, Nuri, (2013). Mevlâna Şiiriyle Gönle Yolculuk Kandil Oldum Doğudan Batıya, Konya: S.Ü. Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Yayınları

EKLER

EK-1. Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi nr. 1177'deki Mesnevînin el yazması nüshası (3.Cilt 1427- 2416. Beyitler)

[110^a]

